

**Indeks za reforma na pravnata
profesija**

ZA

MAKEDONIJA

Juni 2004
ABA/CEELI

Izjavite i analizite sodr`ani ovde se delo na Pravnata inicijativa za Centralna Evropa i Evroazija na Amerikanskata advokatska asocijacija (ABA,/CEELI), koja e edinstveno odgovorna za sodr`inata. Odborot na direktori na Amerikanskata advokatska asocijacija ja nema razgledano, nitu sankcionirano sodr`inata na ovoj materijal. Soodvetno na toa, ne treba da se smeta deka stavovite izrazeni ovde se odraz na politikata na ABA. Ponatamu, sodr`inata na materijalot ne smee da se tolkuva kako dadен praven sovet za konkretni slu~ai. Izdavaweto e ovozmo`eno od strana на Misijata во Македонија на Агенцијата за ме|unaroden развој на САД, под условите утврдени со Асоцијативната спогодба за соработка број 111-A-00-00-00067 и Лидерската спогодба за соработка број ENI-A-00-00-0003-00 и ABA6004407. Овде се израени мислевата на авторите и тие не секога{ ги осликуваат stavovite на Агенцијата за ме|unaroden развој на САД.

S O D R @ I N A

VOVED	4
ISTORISKI PREGLED	11
TABELA NA FAKTORI NA KORELACIJA	20
I. PROFESIONALNI SLOBODI I GARANCII	21
FAKTOR 1: MO`NOST ZA SLOBODNO PRAKTIKUWAE NA PRAVO	21
FAKTOR 2: PROFESIONALEN IMUNITET	21
FAKTOR 3: PRISTAP DO KLIENTITE	23
FAKTOR 4: DOVERLIVOST ADVOKAT-KLIENT	26
FAKTOR 5: EDNAKVOST	27
FAKTOR 6: PRAVO NA PRIEM	30
II. EDUKACIJA, OBUKA I PRISTAP DO PROFESIJATA	31
FAKTOR 7: AKADEMSKI USLOVI	31
FAKTOR 8: PODGOTVKA ZA PRAVNA PRAKSA	33
FAKTOR 9: PROCES NA KVALIFIKACIJA	35
FAKTOR 10: ORGAN ZA LICENCIRAWE	40
FAKTOR 11: NEDISKRIMINATORSKI PRISTAP (VLEZ)	41
III. USLOVI I STANDARDI ZA PRAKSA	42
FAKTOR 12: OSNOVANE NA NEZAVISNA PRAVNA PRAKSA	42
FAKTOR 13: SREDSTVA I NADOMEŠT	43
FAKTOR 14: KONTINUIRANA PRAVNA EDUKACIJA	47
FAKTOR 15: MALCINSKA I POLOVA ZASTAPENOST	49
FAKTOR 16: PROFESIONALNA ETIKA I ODNEŠUVAWE	52
FAKTOR 17: DISCIPLINSKA POSTAPKA I SANKCIONIRAWE	54
IV. PRAVNI POMO[.....	57
FAKTOR 18: DOSTAPNOST DO PRAVNA POMO[.....	57
FAKTOR 19: PRAVNA POMO[ZA SIROMA{NI	58
FAKTOR 20: ALTERNATIVNO RE{AVAWE NA SPOROVI	62
V. PROFESIONALNI ZDRU@ENIJA	62
FAKTOR 21: UPRAVUVAWE SO ORGANIZACIITE I NIVNATA NEZAVISNOST	63
FAKTOR 22: USLUGI ZA ~LENOVITE	65
FAKTOR 23: JAVEN INTERES I PROGRAMI ZA PODIGAWE NA SVESTA	66
FAKTOR 24: ULOGA VO PRAVNATA REFORMA	68

VOVED

Pravnata inicijativa za Centralna Evropa i Evroazija na Amerikanskata advokatska asocijacija (ABA/CEELI) go izraboti Indeksot za reforma na pravnata profesija (IRPP) so cel da gi oceni reformskite zafati kaj pravnicite vo mladite demokratii. IRPP se zasnova na serija od 24 faktori koi proizleguваат од ме|unarodno priznati standardi koi se odnesуваат на pravnata profesija i se prifateni od organizacii kakvi {to se Obedinetite Nacii i Sovetot na Evropa. Faktorite na IRPP pretstavuваат odrednici za odredeni kriti~ni oblasti, kako {to se profesionalnite slobodi i garancii; obrazovanieto, obukata i priemot vo profesijata; uslovite i standardite na pravnata praksa; pravnite uslugi i profesionalnite asocijacii. Osnovnata cel na indeksot e da ñ ovozmo`i na ABA/CEELI i na drugite implementatori i donatori na projektite za pravnata pomo{, kako i na samite mladi demokratii da sprovedat podobri reformski programi i da ostvarat napredok vo sozdavaweto na eti~ka, efektivna i nezavisna pravna profesija. Dopolnitelno, IRPP, zaедно со Indeksot za sudska reforma (ISR) na ABA/CEELI, ima za cel da obezbedi informacii vo vrska so korupcijata, sposobnosta na pravniot sistem da re{ava konflikti, pravata na malcinstvata i reformata na pravnoto obrazovanie.

Ocenkata na IRPP ne pretstavuva op{iren komentar za vkupnata sostojba na pravnata profesija vo edna zemja, kako {to e Izve{tajot za ~ovekovi prava na Stejt departmentot na SAD i Naciite vo tranzicija na Freedom House. Ocenkata, pred sé, e naso~ena kon utvrduvawe na konkretnite uslovi, pravnite odredbi i mehanizmите koi se prisutni vo pravniot sistem na zemjata, pri {to se ocenuva vo kakva korelacija se ovie elementi so konkretnite reformski kriteriumi vo vremeto na ocenuwaweto. Treba da se istakne i deka ovaa analiza ne pretstavuva statisti~ko istra`uvawe. IRPP se zasnova na razgleduvawe na relevantnite pravni normi, razgovori so neformalni fokus grupi i intervjuja so dobro informirani lica i relevantni raspolo`livi podatoci. Vo osnova IRPP e pravno istra`uvawe koe se bazira na raznovidni informacii koi davaat slika za pravniot sistem na edna zemja vo eden konkreten moment vo vremeto preku prizmata na advokaturata.

Obem na ocenkata

Ocenkata na reformskite procesi vo pravnata profesija se sudira so dva glavni predizvici. Prviot e definiraweto na

terminite "praven profesionalec" i "advokat". Naslovot Reforma na pravnata profesija, na nekoj na-in, e pogre{en naziv. IRPP se fokusira na advokatite; sepak, najgolemiot del od svetskite pravni profesii se podeleni vo razli~ni kategorii. Na primer, Sovetot na Evropa naveduva nekolku razli~ni kategorii na pravni profesionalci, vklju~uvaj{i gi sudiite, obvinitelite, advokatite, notarite, sudskite slu`benici i sudskite izvr{iteli. Vo svoeto istra`uvawe ABA/CEELI mo`e{e da gi opfati site ovie profesii, a mo`ebi i nekoi drugi; sepak, vo toj slu~aj ocenkata }e be{e premnogu kompleksna ili povr{na.

So cel uspe{no da upravuva so procesot na ocenuvawe i da ja za~uva negovata globalna primenlivost, ABA/CEELI re{i da go koncentririra svoeto vnimanie na profesiite koi ja so~inuvaat su{tinata na pravniot sistem, odnosno na profesiite koi sekade imaat centralno mesto vo funkcioniraweto na demokratskite i pazarnite ekonomski sistemi. Kako rezultat na toa, CEELI gi eliminira{e profesiite kako {to se notari, sudski izvr{iteli i sudski slu`benici poradi varijaciite i ograni~uvawata vo nivnite ulogi od zemja do zemja. Isto taka, ABA/CEELI re{i da gi eliminira sudiite i obvinitelite od ocenkata na IRPP, so cel da se fokusira na glavnata profesija preku koja gra|anite gi branat svoite interesi vis-á-vis dr`avata. Nezavisnite advokati, za razlika od sudiite i obvinitelite, ne pretstavuvaat oru`je na vladata. ABA/CEELI, isto taka, go izraboti ISR, koj se sosredoto~uva na reformskiot proces vo sudstvata vo mladite demokratii. Vo odredena to~ka, CEELI bi mo`ela da ja razgleda mo`nosta za razvivawe na orudie za ocenka na obvinitelite.

Otkako ABA/CEELI ja utvrdi kategorijata na pravni profesionalci koja }e bide predmet naoceana na IRPP, ostana pra{aweto za definirawe na terminot "advokat". Vo Soedinetite Dr`avi i vo nekolku drugi zemji, advokatite pretstavuvaat edinstvena kategorija na profesionalci. Sepak, vo pove}eto drugi zemji, pravniceite ponatamu se segmentirani vo nekolku grupi, odredeni od nivnoto pravo da se pojavuваат pred sudot. Na primer, vo Francija postojat tri glavni kategorii na advokati-pravnici: avocat, avoués á la Cour i advocates aux Conseils. Avocat ima polno pravo na pojavuvawe pred site sudovi, mo`e da dava soveti i da zastapuva klienti vo site sudovi, dobiva instrukcii direktno od svoite klienti i voobi~aeno spori vo sudot vo ime na klientot. Avoués a la Cour ima ekskluzivno pravo da dostavuva `albi do Apelacioniot sud, osven vo krivi~ni predmeti i predmeti od oblasta na rabotnite odnosi. Vo pove}eto slu~ai, avoués á la Cour dostavuva `albi, no ne spori

pred sudot. Nema nikakvi drugi prava vo nitu eden drug sud. Advocates aux Conseils gi zastapuvaat klientite, pismeno i usno, pred Kasacioniot sud i Dr`avniot sovet (najvisok administrativen sud vo Francija). _Tyrell and Yaqub, Pravnite profesii vo Nova Evropa, 1996 godina. Osven pravoto na pojavuvawe, i drugi faktori ponatamu gi uslo`nuvaat naporite za definirawe na terminot "pravnik", vklu~uvaj}i gi i mnogute vladini pravnici i korporativni sovetnici koi ne se smetaat za nezavisni profesionalci, kako i faktot {to vo nekoi zemji dozvoleno e lica bez pravna obuka da zastapuvaat klienti.

Ovie pra{awa sozdadoa dilema, vo smisla na toa {to, dokolku ABA/CEELI se fokusira{e isklu~ivo na advokatite (op{to, tie se definiraat kako profesionalci koi imaat pravo da se pojavuvaat pred krivi~nite sudovi) najverojatno }e dobie{e precizna ocenka na mo`ebi mal, no ~est segment od celokupnata pravna profesija, no so trgweto na mnozinstvoto na nezavisni pravnici nadvor od krugot na interes }e mu ponude{e na ~itatelot iskrivena slika za reformite vo pravnata profesija. Na primer, spored Sovetot na komori i Pravnite dru{tva na Evropskata Unija (CCBE), momentalniot broj na pravnici koi se zanimavaat so pravna praksa vo Polska vo 2002 godina bil 22 048. Od ovoj broj, samo 5 315 ili 24% bile advokati. Dokolku, pak, IRPP gi vklu~e{e site lica koi se kvalifikuvani da se praktikuvaat pravo, toa isto tak a }e sozdade{e neto~na slika, bidej}i }e gi vklu~e{e i pravnici koi ne se advokati i pravnicite koi ne se zanimavaat so pravna praksa. So cel da obezbedi relativna razbirlivost, no i ednostavnost na ocenkata, ABA/CEELI re{i da gi vklu~i vo IRPP advokatite i pravnicite koi imaat diploma po pravo od priznaen praven fakultet i koi se zanimavaat so pravna praksa na redovna i nezavisna osnova, ne vklu~uvaj}i gi vladinite pravnici i korporativnite sovetnici. So ogled na toa {to nekoi od faktorite se odnesuvat samo na advokatite, ABA/CEELI re{i da go pro{iri ili stesni krugot na pravnici vo zavisnost od konkretniot faktor.

Metodologija na ABA/CEELI

Drugiot glaven predizvik so koi se sudri ocenkata na pravnata profesija e povrzan so sodr`inata i sredstvata. Iako ABA/CEELI be{e vo mo`nost, vo golema mera, da se potpre na ISR vo pogled na strukturata i procesot, postoe{e nedostatok na istra`uvawa vo oblasta na pravnata reforma. Ograni~enite istra`uvawa koi postojat se koncentrirani na pravosudstvoto, isklu~uvaj}i gi drugite va`ni komponenti na pravniot sistem, kako {to se

pravnicite i obvinitelite. Spored Thomas Karothers, nau~nik od oblasta na demokratijata, "promotorite na vladeweto na pravoto se stremat kon transformirawe na vladeweto na pravoto vo institucionalna lista, so osnoven akcent na pravosudstvoto." _Carothers, Promoting the Rule of Law abroad: the Knowledge Problem, CEIP Rule of Law Series, No. 34, (januari 2003). Isto kako i so ISR, ABA/CEELI dojde do zaklu~ok deka mnogu od faktorite povrzani so ocenkata na advokaturata e te{ko da se kvantificiraat i deka "potpiraweto na subjektivni, namesto na objektivi kriteriumi mo`e da . . . bide podlo`no na kritika." ABA/CEELI, Indeks na sudska reforma: Prira~nik za ISR ocenuva~ite (2001).

Nedostatokot na istra`uvawa pri sozdavaweto na kriteriumite za ocenka na IRPP, ABA/CEELI go nadomesti so upotreba na osnovni me|unarodni standardi, kako {to se Osnovnite principi na Obedinetite Nacii za ulogata na pravnicite, Preporakite na Sovetot na Evropa za slobodata na praktikuwe na profesijata na pravnicite i desetgodi{noto iskustvo na ABA/CEELI na poleto na tehni~kiot razvoj na kriteriumite na ocenka na IRPP. Crpej}i od ovie dva izvora, ABA/CEELI sozdade serija od 24 izjavi, koi se odraz na razvitokot na edna eti~ka, efektivna i nezavisna pravna profesija.

Zaradi olesnuvawe na ocenuvaweto na ovie faktori ABA/CEELI sozdade prira~nik, koj sodr`i objasnuvava na faktorite i na me|unarodnите standardi od koi poteknuvaat faktorite, so {to se pojasnuva terminologijata, ovozmo`uvaj}i, pri toa, fleksibilen pristap kon oblastite na interes. Posebno se naglasi izbegnuvaweto na voobi~aenite pravni koncepti povrzani so strukturata i funkcioniraweto na pravnata profesija. Zatoa pak, vklu~eni se odredeni faktori, koi za amerikanskitе ili evropskite pravnici mo`at da bidat nepoznati, pri {to treba da bide jasno deka namerata be{e da se zadr`i najdobroto koe go nudat vode~kite pravni tradicii. Glavnite kategorii se odnesuваат на profesionalnите slobodi i garancii; obrazovanieto, obukata i pristapot vo profesijata; uslovite i standardite na praksata; pravnite slu~bi i profesionalnite asocijacii.

Pri sozdavawto na IRPP, ABA/CEELI ima{e mo`nost na pove}e na~ini da go nadgradi iskustvoto steknato pri izrabitkata na ISR i novata alatka za ocenka CEDAW¹. Na primer, IRPP go pozajmi mehanizmot za sveduwawe na faktori na ISR, so {to se izbegna te{kata i kontroverzna vnatre{na debata,

¹ CEDAW ja ozna~uva Konvencijata na ON za Eliminacija na site formi na diskriminacija na `enite. CEELI go razvi alatot CEDAW vo 2001-2002 godina.

koja se javi pri izrabitkata na ISR. Na kratko, ISR, a sega i IRPP, upotrebuaat specifi~ni faktorski kvalitativni ocenki; sepak, i dvata indeksa ne se obiduvaat da obezbedat sivkupno sveduvawe na rezultatite od napredokot na reformite vo konkretnite zemji, so ogled na toa {to obidot da se dobie sivkupen rezultat bi bil kontraproduktiven². Sekoj faktor ili izjava od IRPP dobiva edna od slednите tri vrednosti: *pozitivna*, *neutralna* ili *negativna*. Ovie izjavi go preslikuваат odnosot pome|u faktorskata izjava i regulativata i obi~aite na zemjata vo vrska so nejzinata pravna profesija. Onamu kade {to izjavata silno korespondira so realnosta vo konkretnata zemja se dava "pozitivna" ocenka za taa izjava. Dokolku izjavata voop{to ne gi izrazuva uslovite vo taa zemja, se dava "negativna". Dokolku uslovite vo zemjata delumno korespondiraat so izjavata, se dava "neutralna" ocenka.

Rezultatite od dvaeset i ~etirite oddelni ocenki se sobrani vo standardiziraniot format na poedine~nite IRPP za sekoja zemja. Kako i so ISR, se raboti za ocenuvawe na korelacijata i kratok pregled preku koj se opi{uva osnovata za donesuvawe na zaklu~okot, koj sledi po sekoy faktor. Dopolnitelno, vklu~ena e i poprodlaboe~ena analiza, so koja detalno se opfa}aat razli~nite pra{awa. Vakviot na~in na sistematizirawe na podatocite go olesnuva nivnoto vklu~uvawe vo bazata na podatoci i ovozmo`uva na korisnicite da mo`at lesno da gi sporeduvaat dostignuvawata na razli~nite zemji vo konkretnite podra~ja, a isto tak, preku a`urirawe na IRPP, da vr{at sporedba na dostignuvawata vo edna zemja vo razli~ni to~ki niz vremeto. Postojat dve glavni pri~ini za pozajmuvaweto od ISR na procesot na ocenka, dobivaweto na rezultatite i formatot. Prvata pri~ina se odnesuva na ednostavnosta. So nadgraduvawe na prethodno testiranata metodologija na ISR se ovozmo`i pobrz razvoj na IRPP. Vtorata pri~ina se odnesuva na uniformnosta. Sozdavaweto na uniformni formati ñ ovozmo`uva na ABA/CEELI eventualno da vr{i vkrsteno naso~uvawe na informaciite dobieni od IRPP kon postoe~kata informaciona struktura na ISR. Na toj na na~in, ABA/CEELI }e mo`e da dade pocelosna slika za pravnite reformi vo celnite zemji.

Dvete oblasti na inovacii koi se nadgraduvaat na iskustvoto od ISR se ssozdavaweto na Komitetot za korelacija i upotrebata na neformalni fokus grupi. So cel da se obezbedi pogolema konzistentnost na faktorite na

² Za poprodlaboe~eni informacii na ovaa tema vidi: C.M. Larkin, "Judicial Independence and Democratization: A Theoretical and Conceptual Analysis", 44 American Journal of Comparative Law. 605, 611 (1996)

korelacija, ABA/CEELI formira{e komitet sostaven od ocenuva~ot i personalot na ABA/CEELI DC. Konceptot na komitetot se sostoi vo davawe na komparativna perspektiva na konkretnoto iskustvo na ocenuva~ot vo odredena zemja i obezbeduvawe na mehanizam za konzistentno sveduvawe na rezultatite od ocenkite vo razli~ni zemji. Upotrebata na neformalni fokus grupi, koi se sostojat ne samo od advokati, tuku i od sudii, obviniteli, pretstavnici na NVO i drugi vladini oficijalni lica imaat za cel da go pomognat odreduvaweto na klu~nite pra{awa i zgolemuwaweto na sîvkupnata preciznost na ocenkata.

Socijalnite nau~nici mo`ebi smetaat so toa deka }e be{e najdobro nekoi od kriteriumite da bea utvrdeni preku ispituvawe na javnoto mislewe ili preku poop{irni intervjuja so pravnicite i sudskiot personal. Sepak, imaj{i gi vo predvid ograni~uvawata vo sredstva i vreme, ABA/CEELI re{i da gi struktuirira pra{awata na na~in koj }e ovozmo`i tie efektivno da bidat odgovoreni preku ograni~eno ispra{uvawe na advokati, sudii, novinari i nadvore{ni nabquduva~i koi imaat detalno znaewe za pravniot sistem. Sî na sî, IRPP se pravi so cel brzo da bide implementiran od strana na eden ili pove}e pravni specijalisti, koi generalno se zapoznaeni so zemjata i regionot i koi sobiraat objektivni informacii i sproveduvaat intervjuja neophodni za davawe na ocenka za sekoj od faktorite.

IRPP be{e sozdaden za da ispolni nekolku funkcii. Prvo, ABA/CEELI i drugite sproveduva~i na vlaadeeweto na pravoto }e mo`at da gi koristat rezultatite od IRPP pri sozdavaweto na poefektivni programi, koi }e pomognat za podobruvawe na kvalitetot na nezavisnoto pravno zastapuvawe. Vtoro, IRPP }e gi snabdi donatorskite organizacii, odreduva~ite na politikata, nevladinite organizacii i me|unarodnите organizacii so te{ko dostapni informacii za strukturata, prirodata i statusot na zemjite vo koi e implementiran IRPP. Treto, vo kombinacija so Indeksot za sudska reforma (ISR) na CEELI, IRPP }e pridonese vo razbiraweto na funkcioniraweto na vlaadeeweto na pravoto vo praktikata. ^etvrto, rezultatite od IRPP, isto tak, }e slu~at kako otsko~na daska za odredni lokalni advokatski inicijativi, kako {to se kampawite za edukacija na javnosta za ulogata na pravnicite vo demokratskoto op{testvo, pra{awata povrzani so ~ovekovite prava, donesuvaweto na zakoni i prvi~nite naporci na advokaturata da ja podobri vladinata kompatibilnost so me|unarodnите standardi za pravnata profesija.

Blagodarnost

ABA/CEELI bi sakala da se zablagodari na timot {to go razvi konceptot i dizajnot na IRPP, vklu~uvaj}i gi koordinatorite na projektot Claude Zullo Pomo{nik Direktor na ABA/CEELI za Kavkaskiot region, i Andrew Solomon Direktor na Kancelarijata za iztra`uvawe na vladeweto na pravoto na ABA/CEELI, Michael Maya Zamenik Direktor i Direktorot na regonot na Novite Nezavisni Dr`avi, i Cristina Turturica Sorabotnik na ABA/CEELI, i Gavin Weise, Programska pomo{nik na ABA/CEELI.

Za vreme na dolgogodi{niot proces na razvoj, bea pobarani vlezni informacii i komentari za pra{awata vo vrska so pravnata profesija od golem broj na eksperti. ABA/CEELI bi sakala da se zablagodari za izvr{noto vodstvo na David Tolbert, porane{en izvr{en direktor; Mary Greer direktor na Programata za krivi~no pravo na ABA/CEELI i koordinator na Centralnata oblast za Reforma na pravnata profesija; i Skott Carlson porane{en Regionalen direktor za Centralna i Isto~na Evropa i Koordinator na Centralnata oblast za Sudska reforma za recenzijata na po~etnite verzii na faktorite na IRPP i negovata struktura. Pri toa, ABA/CEELI bi sakala da im se zablagodari na ~lenovite na nejzinata ekspertska grupa za IPPR, koi pomognaa da se revidira prvi~nata struktura i faktori na IPPR, vklu~uvaj}i gi Kathleen Clark, Kathryn Hendley, Stephane Leyenberger, William Meyer, Avrom Sherr, Christina Storm, Roy Stucjey, Rupert Wolff, i posebno na, Mark Dietrich, koj podocna ja implementira{e pilot fazata na IPPR. Na krajot, ABA/CEELI bi sakala isto taka da se zablagodari na nejzinite pravni sovetnici koi u~estvuvaat vo razvojniot process, vklu~uvaj}i gi Marin Chicu (Moldavija), Tatiana Chernobil (Kazakstan), Gulara Guliyeva (Azerbejjan), Jetish Jashari (Kosovo), Azamat Kerimbaev (Kirgizstan) i Eduard Mketchyan (Ermenija).

Tim za ocenka

Makedonskiot IRPP be{e izraben vo periodot od 29 april do 19 maj, 2004 godina od strana na Amanda J. Ashford, porane{en koordinator na CEELI i praven specijalist, so pomo{ na pravniot sovetnik na ABA/CEELI @arko Haxi-Zafirov. Timot be{e intenzivno pomagan od strana na drugite ~lenovi na personalot na ABA/CEELI vo Skopje, vklu~uvaj}i go direktorot, Marilyn Zelin. Pravniot analiti~ar na ABA/CEELI Carson Clements obezbedi istra`uvawa, analiti~ka pomo{, golem broj na pravni odredbi i go podgotvi i uredi izve{tajot za izdavawe. Koordinatorot na IRPP Andrew Solomon ja vr{e funkcijata na izvr{en urednik. ABA/CEELI ja izrazuva svojata blagodarnost kon mnogute advokati,

sudii, profesori po pravo i pretstavnici na donatorskata zaednica koi se sostanaa so timot i se slo`ija da bidat intervjuirani za ovoj proekt. Listata na intervjuirani lica i razgledanite dokumenti mo`at da se najdat vo dosieto vo kancelarijata na CEELI vo Va{ington.

OSNOVNI INFORMACII ZA ZEMJATA

Istoriski podatoci

Vo 1913 godina, teritorijata poznata niz istorijata kako Makedonija, b{e podelena pome|u Grcija, Srbija i Bugarija. Delot pod srpska vlast, vo 1944 godina, stana republika vo ramkite na Socijalisti~ka Federativna Republika Jugoslavija. Po referendumot od 1991 godina Republika Makedonija se zdobi so nezavisnost. Kako rezultat na gr~koto protivewe na upotrebata na imeto Makedonija i na odredeni simboli koi Grcite gi smetaat za ekskluzivno svoi, Makedonija prifati da go upotrebuva imeto Porane{na Jugoslovenska Republika Makedonija vo period od 10 godini.

Vo periodot od fevruari do juli 2001 godina, militantni grupi organiziraa vooru`en dejstvija vo regionite koi se grani~at so Kosovo. Pri toa, NATO go pomogna primirjeto i na 13 avgust 2001 godina etni~kite Albanci i makedonskite lideri (vklu~uvaj}i gi site makedonski politi~ki partii), pomognati od Soedinetite Amerikanski Dr`avi i Evropskata Unija) go potpi{aa Ohridskiot ramkoven dogovor [vo ponatamo{niot tekst "Ramkoven dogovor"]. Ramkovniot dogovor upatuva na obedineta, multietniska dr`ava, so pogolemi prava za malcinske grupi. Sobranieto na Republika Makedonija (koe e nacionalno zakonodavno telo) go ratifikuva{e Ramkovniot dogovor i na 16 noemvri 2001 godina go izmeni Ustavot spored barawata na Ramkovniot dogovor.

So cel da se utvrди zastapenosta na malcinske grupi vo Makedonija, vo soglasnost so Ramkovniot dogovor, treba{e da se sprovede popis do krajot na 2001 godina. Spored popisot od 1994 godina, 66,7% od naselenieto b{e Makedonci, 22,5% Albanci i 10% drugi malcinstva. So ogled na toa {to, pri krajot na 2001 godina, situacijata vo postkonfliktnite regioni b{e seu{te nestabilna popisot se odlo`i do esenta 2002 godina. Spored popisot od 2002 godina, brojot na v{kupnoto naselenie iznesuva 2 022 547; od koi 1 297 981 ili 64,18% se Makedonci, 509 083 ili 25,17% se Albanci i 215 483 ili 10,75% otpa|aat na drugite malcinstva.

Vo noemvri 2001 godina, Sobranieto na Republika Makedonija gi usvoi direktivite na Ramkovniot dogovor kako ustavni amandmani. Izmenite se odnesuваат на decentralizaciјata na vlasta, nediskriminatoryata i ramnopravna zastapenost, parlamentarnite postapki, obrazovanieto i upotrebata na jazicite, kako i na~inite na izrazuvawe na identitetot na etnikumite. Odredbite

imaat za~ajno vlijanie vrz lokalnata samouprava, visokoto obrazovanie i vrabotuvaweto vo dr`avnata administracija. Posebnite odredbi koi se odnesuvaat na pripadnicite na malcinstvata i nivnoto u~estvo vo pravniot sistem se: "pozitivna diskriminacija" pri upisot na dr`avnite univerziteti na kandidatite od malcinstvata, obezbeduvawe na prevod na site procesni dejstvija i dokumenti, vo krivi~ni i gra|anski postapki, za obvinetite ili za strankite koi pripa|aat na malcinstvo.

Pregled na pravnata profesija

"Pravnata profesija" vo Makedonija vklju~uva mnogu profesii za koi e potrebna diploma od praven fakultet (advokati, pravni sovetnici, pravnici vo kompanii, obviniteli, sudii i notari). Po diplomiraweto, diplomiranite mo`at da izgradat kariera vo bilo koja od ovie oblasti, so mo`nost da ja smenat oblasta preku dopolnitelni ispiti i obuka.

IRPP se fokusira na advokatite (pravnici registrirani vo Advokatskata komora na Republika Makedonija (AKRM)) i pravnici (koi ne se registrirani vo AKRM), poradi faktot {to tie gi so~inuvaat dvata segmenta na pravnata profesija koi gi zastapuvaat klientite vo sudovite i pri drugite pravni raboti vo Makedonija.

• Advokati

Spored ~lenot 10, stav 1 od Zakon za advokatura (vlezen vo sila na 15 juli 2002 godina i objaven vo Slu`beniot vesnik na Republika Makedonija na 23 juli 2002 godina) "Pravoto na vr{ewe advokatska dejnost . . . se steknuva so upis vo Imenikot na advokatite na Advokatskata komora na Republika Makedonija " [vo ponatamo{niot tekst "Imenik na advokati na AKRM"]. ^len 12 ponatamu veli deka "Vo Imenikot na advokatite mo`e da se zapi{e lice, dr`avjanin na Republika Makedonija, koe gi ispolnuva op{tite uslovi za zasnovawe na raboten odnos vo organite na dr`avnata uprava, diplomiran pravnik so polo`en pravosuden ispit i koj u`iva ugled za vr{ewe advokatska dejnost." Zakon za advokatura, ~len 12. Materijalite koi treba da se prilo`at pri priemot se detalno poso~eni vo ~lenot 66 od Statutot na Advokatskata komora na Republika Makedonija [vo ponatamo{niot tekst "Statut na AKRM"], koj e donesen vo 2002 godina. ^lenot 67 od Statutot na AKRM ja objasnuva postapkata na donesuvawe na odluka, a ~lenot 68 odreduva deka pri priemot novite ~lenovi davaat zakletva. Davaweto na zakletva e sodr`ano i vo ~lenot

11 od Zakonot za advokatura. Advokatite imaat ekskluzivno pravo vo odnos na ostanatite pravnici da zastapuvaat krivi~no obvineti vo predmetite za koi e predvidena zadol`itelna odbrana. Sepak, pove}eto advokati imaat barem minimalna praksa vo gra|ansko pravo. Advokatite mo`at da rabotat nezavisno ili kako vraboteni kaj drug advokat. ^lenovite 6-9 od Zakonot za advokatura i ~lenovite 46-55 od Statutot na AKRM go opfa}aat sproveduvaweto na pravnata praksa. Konkretno, ~lenot 8 od Zakonot za advokatura se odnesuva na advokatskite dru{tva.

- **Pravni konsultanti**

Nazivot “praven konsultant” se odnesuva na diplomirani pravnici koi obezbeduваат sovet vo gra|anska ili trgovskata materija za privatni klienti. Profesijata “praven konsultant” se pojavi vo 1993 godina koga be{e zapo~nat procesot na privatizacija vo Makedonija i se razvi so zgolemuvawe na pretpriemni{tvoto. Za razlika od advokatite koi se definirani i regulirani so Zakonot za advokatura, “pravnite konsultanti” ne se definirani nitu se licencirani so bilo kakov poseben zakon ili drug praven akt. Iako nekoi “pravni konsultanti” imaat pominato pripravni~ki sta` i polo`eno pravosuden ispit, tie ne se registrirani vo AKRM i ne se opfateni so Zakonot za advokatura. Vo soglasnost so odlukite na Ustavniot sud spomenati podolu, ovie lica mo`at da zastapuvaat klienti pred sudovite vo nekrivi~ni predmeti po pat na polnomo{no. Pravnite konsultanti vo osnova rabotat vo firmi so drugi pravni ili ne-pravni stru~waci.

- **Pravnici vo kompaniite (Pravnici koi rabotat za pretprijatija)**

Pravnicate vo kompaniite rabotat na gra|anska/trgovska/rabotna materija za svoite rabotodavci. So dozvola na sudot i so generalno polnomo{no pravnicate vo kompaniite mo`at da gi zastapuvaat svoite rabotodava{i vo gra|anski sporovi pred sudot. Pove}eto od niv go imaat pominato zadol`itelniot sta` i go imaat polo`eno pravosudniot ispit. Sepak, tie ne mo`at da bidat ~lenovi na AKRM, bidej}i so ~lenot 20 od Zakonot za advokatura se zabranuva advokatite da bidat vraboteni (isklu~ok e napraven za vrabotuvawe vo advokatskite firmi na drugi advokati i/ili advokatski pomo{nici, koi se opi{ani podolu). Kako rezultat na toa, tie ne mo`at da gi zastapuvaat svoite rabotodava{i vo krivi~ni predmeti.

Dokolku ovie pravnici se ~lenovi na AKRM, vo toj slu~aj moraat da se otka`at od svoeto ~lenstvo pred da zapo~nat so rabota vo pretprijatieto, no mo`at povtorno da go vospostavat ~lenstvoto vo AKRM po napu{taweto na pretprijatieto i so pla}awe na soodveten nadomestok.

- **Advokatski pripravnici**

^lenovite 25-29 od Zakonot za advokatura gi utvrduvaat uslovite i obemot na zadol`enija na advokatskite pripravnici. Vo osnova se raboti za “za samostojno vr{ewe na advokatskata dejnost i rabotite na pravnata pomo{ i javnite ovlastuvawa gi vr{i spored upatstvata na advokatot.”_Zakon za advokatura ~l. 26, stav 1. Advokatskite pripravnici se zdobivaat so pravoto da go polagaat pravosudniot ispit po zavr{uvaweto na zadol`itelniot sta`._Zakon za advokatura ~l. 26, stav 2. Spored ~lenot 28 “Advokatskiot pripravnik po polo`uvaweto na pravosuden ispit mo`e da raboti vo svojstvo na advokatski stru~en sorabotnik. _Zakon za advokatura, ~l. 28

- **Stru~ni sorabotnici**

^esto, sve`o diplomirane pravnici, koi go imaat pominato zadol`itelniot sta` i go imaat polo`eno pravosudniot ispit se vrabotuваат како stru~ni sorabotnici vo advokatska kancelarija. Stru~ni sorabotnik voobi~aeno gi prevzema site pravni zada~i na advokatot; registriran e kaj AKRM kako ~len na firmata i mo`e da zastapuva klienti vo krivi~ni predmeti.

- **Obviniteli**

Obvinitelite se diplomirani na pravniot fakultet, imaat polo`eno pravosuden ispit, i go imaat ispolneto minimaliot sta` predviden za nazna~uvawe na obviniteli. Spoed ~len 37 od Zakonot za javno obvinitelstvo za nazna~uvawe na obvinitel ili zamenik e potrebno pove}e od 5 godini zadovolitelno rabotno iskustvo po polo`uvawe na pravosudniot ispit. (i pove}e od 9 godini iskustvo za nazna~uvawe na pozicii vo kancelarijata na vi{o javno obvinitelstvo)

- **Sudi**

Sudiite se diplomirani na pravniot fakultet, imaat polo`eno pravosuden ispit i go imaat ispolneto baraweto za primenlivvo rabotno iskustvo. Diplomirane

zainteresirani za gradewe kariera na sudija naj~esto go zadovoluvaat baraweto za dvegod{no iskustvo kako sudski pripravnici vo osnoven ili vo apelacionen sud. Spored Zakonot za sudovite, za nazna~uvawe na sudija vo osnoven sud potrebito e, osven polo`en pravosuden ispit, toj da ima pove}e od petgodi{no zadovolitelnno rabotno iskustvo vo pravoto. _Zakon za sudovi, ~l.43. Ova barawe naj~esto se zadovoluva preku slu`ba kako stru~en sorabotnik (sudski rabotnik/slu`benik).

- **Sudski slu`benici**

Onie diplomirani na pravniot fakultet koi se zainteresirani za karieri kako sudii ili za karieri vo pravosudnite institucii naj~esto po~nuvaat kako sudski slu`benici (stru~ni sorabotnici). Aktivnostite i zadol`enijata na sudskite slu`benici se sodr`at vo Pravilata za praksa na diplomirani pravnici vo pravosudnite organi. [vo ponatamo{niot tekst "Pravila za sudskite slu`benici"]._Slu`ben vesnik na Socijalisti~ka Federativna Republika Jugoslavija broj 9/89 "Pravilnik za praksa na diplomirani pravnici vo pravosudnite organi".

- **Notari**

Notarite se isto tako diplomirani na pravniot fakultet, i se predvideni so Zakon za notarski raboti. Vo ~lenot 10 se predviduva 5 godi{no iskustvo vo pravni raboti, polo`en notarski ispit, dokaz deka tie mo`at da obezbedat oprema i prostorii nophodni za izvr{uvawe na nivnata rabota. Tie se odgovorni za popolnuvawe na odredeni vidovi na dogovori i podatoci za sopstvenost na nedvi`nini, kako i za podgotovka na nacrt-dogovori i spogodbi, podgotovka na testamenti, korporativna dokumentacija, zaveruvawe na dokumenti, zaveruvawe na generalno polnomo{no i sli~ni pravni dokumenti.

- **Generalno polnomo{no**

Bilo koe rabotosposobno lice so generalno polnomo{no mo`e da se pojavi vo sud (isklu~ok se lica koi se zanimavaat so para-legalni aktivnosti t.e. nadripisartvo). Sepak ako tu`benoto barawe nadminuva 1 000 000 denari tie moraat da imaat polo`eno pravosuden ispit. Vsu{nost, pravoto za zastapuvawe na klient vo parni~nata postapka ne e ograni~eno samo na lica koi imaat zavr{eno praven fakultet i polo`eno pravosuden ispit.

Pra{aweto koj se mo`e da zastapuva klienti vo razli~ni slu~ai e kontroverzno (od {to se sostoi nadripisarstvoto). AKRM smeta deka pravnata praksa vo sudovite e ekskluzivno pravo na advokatite.

Sepak, so serija na sudski odluki vo 2003 godin, Ustavniot sud na Republika Makedonija poni{ti golem broj na ~lenovi od Zakonot za advokatura i dopolnitelno gi tolkuva{e ustavnite prava na advokatite nasproti ostanatite pravni profesionalci.

- Odluka na Ustavniot sud na Republika Makedonija, Skopje, broj 134/2002 (22 januari 2003)
Sudot zasedava{e po pra{aweto koj se mo`e da praktikuva pravo i utvrdi deka registriranite advokati nemaat ekskluzivni prava vo toj odnos, tuku deka pravnicite vo kompaniite i pravnicite mo`at da zastapuvaat klienti vo sudot dokolku imaat zavr{eno praven fakultet i polo`eno pravosuden ispit. Ova pra{awe bez pri~ina predizvika golem broj na debati: imeno, liceto ne mora da bide pravnik za da zastapuva drugo lice ili entitet vo gra|anski predmet ako vrednosta na sporot vo tu`bata e pod 1 000 000 denari. Stranka mo`e da dade "generalno polnomo{no" na bilo koe lice, bez razlika dali toa lice ima pravna naobrazba ili ne, pri {to mo`e da dejstvuva kako zastapnik na strankata vo bilo koj predmet koj ne e od krivi~no pravna. Odlukata, isto taka, izvr{i pro{iruvawe na pravnata profesija zaradi vklu~uvawe na prvnata pomo{ obezbedena od strana na notarite koi se pod nadle`nost na Zakonot za vr{ewe na notarski raboti.
- Odluka na Ustavniot sud na Republika Makedonija, Skopje, broj 173/2003 (7 maj 2003)
Sudot ja ograni~i mo`nosta na AKRM da obezbeduva imunitet za advokatite i pravoto na AKRM da utvrduva reciprocitet so stranski advokati.
- Odluka na Ustavniot sud na Republika Makedonija, Skopje, broj 51/2003 (22 maj 2003)
Sudot gi poni{ti neodamna usvoenite odredbi vo Zakonot za advokatura koi baraat pla}awe za registracija i godi{en nadomestok pred registracijata na advokatite.

Na ovoj na~in Ustavniot sud zavzema aktivna uloga vo definiraweto na pravnata profesija, so toa {to na gra|anite im se davaat razli~ni alternativi za pravno zastapuvawe. Sudot go utvrdi pravoto na gra|anite da

izberat zastapnik vo soglasnost so svojot dohod i preferenciite.

Kako {to e poso~eno vo vovedot na IRPP , ovoj izve{taj se odnesuva samo na advokatite i pravnice, iako nekoi faktori, kako onie {to se odnesuvaat na pravnoto obrazovanie, mo`at da se primenat i na po{irokata pravna profesija.

Organizaci na pravni profesionalci

Zakonot za advokatura odreduva deka liceto mora da bide ~len na AKRM za da raboti kako advokat. Spored zakonot, ~lenovite na AKRM se edinstvenite advokati ovlasteni od dr`avata da zastapuваат siroma{ni obvineti, poznati kako “advokati nazna~eni po slu`bena dol`nost”.

AKRM e osnovana vo 1945 godina od strana na Federalnoto ministerstvo za pravda (re{enie br.263) i Povelba za ustrojstvo na redovnite sudovi na Federalna Makedonija. Vrz osnova na odredbite na ovaa povelba, na 16 juni 1945 godina, makedonskata vlada ja odobri odlukata da se “formira advokatska komora nadle`na za celata teritorija na Federativna Republika Makedonija”. So povelbata se odredi pravniot status na AKRM, pri {to statusot be{e zagarantiran so Zakonot za advokatura (lex specialis)._Zakonot za advokatura ja obezbedi nezavisnosta na pravnata profesija poso~uvaj}i ja AKRM kako edinstvena institucija nezavisna od vladata i za{titena od nadvore{no vlijanie i pritisok.

^lenstvoto na AKRM postepeno se zgolemuva{e sé do raspadot na socijalisti~kiot sistem kon krajot na 1980-te godini, za potoa zna~itelno da porasne. Porastot vo najgolema mera be{e rezultat na lo{ite ekonomski uslovi i nedostatokot na mo`nosti za vrabotuvawe. Vo periodot od 1945 do 2003 godina, brojot na ~lenovi na AKRM e sledniot:

Period
Vкупен број

1945-1955
50

1955-1965
91

1965-1975
259

1975-1985

382

1985-1995

1097

1995-2003

2118

Denes AKRM ima 1320 ~lenovi i okolu 1500 stru~ni sorabotnici i pripravnici.

Pokraj 1320-te advokati registrirani vo AKRM vo 2004 godina, postoi i zna~aen broj na pravnici. Iako ne mo`e da se dojde do to~nata brojka na pravnici koi rabotat vo Makedonija, nekoi od ispra{anite za potrebite na IRPP smetaat deka brojot na pravnici koi praktikuvaat samo civilno pravo e isto golem, ako ne i pogolem od brojot na advokati registrirani vo AKRM.

Pokraj AKRM, vo Makedonija funkcioniraat i drugi pravni organizacii. Makedonskoto zdru`enie na pravnici od stopanstvoto [vo ponatamo{niot tekst MZPS] e formirano vo 1968 godina zaradi edukacija na pravnicite od stopanstvoto. MZPS vo momentot ima okolu 600 ~lenovi.

Makedonskoto zdru`enie na mlati pravnici (vo ponatamo{niot tekst MZMP) e formirano vo 2004 godina od grupa na neodamna diplomirani pravnici. Celta na ova zdru`enie e poddr{ka na razvojot na gra|anskoto op{testvo i vlaideeweto na pravoto, so akcent na zgolemuvaweto na pravnata pismenost na {irokata populacija i podobruvawe na profesionalizmot na mlatite pravnici. Imma okolu 50 ~lenovi, a pristap ima sekoj pravnik so vozраст do 35 godini.

ZAKLU^OCI

Ocenkata na IRPP za Makedonija uka`uva deka e napraven krupen ~ekor na poleto na reformata na pravnata profesija. Sepak, pravnata profesija siu{te se trudi da ostvari ramnomerna zastapenost na malcinstvata, da gi nadmine ograni~uvawata vo vrska so zastapuvaweto, ostanati kako nasledstvo od socijalisti~ka Jugoslavija, da ja prifati odgovornosta koja proizleguva od samoregulacijata i da ostvari nezavisnost vo discipliniraweto na samata sebesi.

Vospostavuvaweto na ramnote`a pome|u obvinitelstvoto i advokatite }e podrazbira postavuvawe na advokatite kako protivnici vo sudnicata, kako i podgotvenost na pravnata zaednica za prevzemawe na odgovornosta za za{tita na pravata na obvinetite. Advokatite treba da bidat podobro obu~eni i popodgotveni da gi utvrdat svoite prava. Sepak, zabele`an e pozitiven razvoj vo ovaa nasoka. Na primer, advokatite ne prijavija direktni napori na dr`avata za me{awe vo nivnata rabota. Isto taka, tie sega imaat podobar pristap do svoite klienti, pri {to se po~ituva doverlivata komunikacija pome|u pravnicite i klientite i imunitetot koj e dodelen na advokatite so zakon.

Problemati~en e na~inot na nazna~uvawe i pla}awe na ex-officio advokatite (nazna~eni od dr`avata) i sistemot za pravna pomo{ pri zastapuvawe na siroma{nite (siroma{ko pravo). Nazna~enite advokati vo krivi~niot sektor se nedovolno plateni i kako rezultat na toa, ~esto ne obezbeduваат efektivna i silna odbrana za obvinetiot. Op{to zemeno, sudiite nadgleduваат kolku se plateni. Ovoj sistem na pla}awe ne obezbeduva pottik za rabota i mo`e da vodi kon korupcija i manipulacija. Iako me|unarodnata zaednica obezbeduva finansirawe na siroma{nite vo gra|anskiot sektor, ne e mo`na dolgoro~na odr`livost bez da se obezbedi pravna pomo{ poddr`ana od dr`avata.

Vo gra|anskata praksa, pravnicite nemaat zadol`itelna forma na organizirawe ili dr`avna kontrola so cel da se obezbedi minimalno nivo na profesionalizam. Nedostatokot na kontrola e seriozna pre~ka za reformata na pravnata profesija. Tuka se nadopolnuva i faktot {to pravnicite mo`at da zastapuvaat vo sudovite za gra|anska materija. Klientite najmuvaat pravnici za da gi zastapuvaat vo gra|anskite parni~ni postapki ne samo poradi nedostatok na finansiski sredstava za da najmat advokat, tuku i poradi namalenata doverba vo advokaturata.

Advokatite vo golema mera se nezavisni vo odnos na Ministerstvoto za pravda [vo ponatamo{niot tekst “MP”].

Iako tarifite (stapki i nadomestoci) se utvrduvaat so Tarifata za nagrada i nadomestok na tro{ocite na rabota na advokatite. na AKRM [vo ponatamo{niot tekst "Tarifnikot na AKRM"], nadomestocite se rezultat na slobodno dogovarawe pome|u advokatite i klientite. Dokolku vakvata sloboda prodol`i i vo idnina, mora da bide prosledena so pogolema odgovornost. Pokraj toa {to vo 2002 godina AKRM go usvoi Kodeksot za profesionalna etika na advokatite, stru~nite sorabotnici i pripravnice na AKRM [vo ponatamo{niot tekst "Eti~ki kodeks na AKRM"] i ima nadle`nost da go sproveduva, sepak, disciplinata ostanuva seriozen problem. Kako {to e obrazlo`eno vo Faktorite 16 i 17, advokatite moraat da napravat pove}e za vospostavuvawe na redot vo svojata profesija i da ja dobijat doverbata na javnosta. Zna~eweto na gradeweto na doverbata na javnosta ja nadminuva sferata na pravnata profesija poradi faktot {to ima vlijanie i vrz antikorupcijata. "Site kompleksni {emi na korupcija se izgradeni so pomo{ na pravnici, a sepak prakti~no ne postojat slu~ai na isklu~uvawe na advokati od strana na Komorata i vr{ewe na antikorupciski pritisok."³

Pravnoto obrazovanie e u{te edna zna~ajna oblast koja ima potreba od vnimanie. Kako {to e opisano vo Faktorite 7 i 8, organiziraweto na praksa, sovetuvawe i eti~ka edukacija za site studenti na nivo na univerzitet bi pridonelo kon sozdavaweto na pokompetentni profesionalci. Potreben e i pocvrst pristap kon sproveduvaweto na zadol`itelniot dvegodi{en sta~, osobeno poradi faktot {to pravniot fakultet ne obezbeduva dovolno prakti~na ili analiti~ka obuka. Iako sproveduva~ite na vladeeweto na pravoto, kako {to e ABA/CEELI, vo golema mera obezbeduvaat obuka za kontinuirana pravna edukacija (KPE) vakvite napori ostanuva da bidat institucionalizirani i standardizirani.

³ Tisne and Smilov, *Od osnovata, pa nagore: ocenuvawe na rezultatite od antikorupcиските напори во Југоисточна Европа*, Policy Studies Series 2004; The Soros Foundation Network at 69.

TABELA NA FAKTORSKA KORELACIJA

Analizite na IRPP za Makedonija od 2004 godina otkrivaat deka se raboti za tranziciona pravna profesija vo razvoj. Dodeka ovie korelaci mo`at da poslu`at za dobivawe na slika za relativniot status na odredeni prisutni pra{awa, ABA/CEELI podvlekuva deka faktorskite korelaci mo`at da bide korisni samo ako se razgleduваат vo kontekst na osnovnata analiza. ABA/CEELI smeta deka relativnoto zna~ewe na odredenite korelaci treba da bide predmet na ponatamo{ni istra`uvawa. Vo ovoj pogled, ABA/CEELI e otvorena za sugestii i informacii koi bi ovozmo`ile podobar i podetalen odziv vo idnite ocenki na IRPP. ABA/CEELI gleda na procesot na ocenka na IRPP kako na tekoven napor za nabqduuvawe i evaluacija na ostvaruvaweto na reformskite celi.

I. Profesionalni slobodi i garancii		
Faktor 1	Mo`nost za slobodno praktikuwane na pravoto	Pozitivna
Faktor 2	Profesionalen imunitet	Pozitivna
Faktor 3	Pristap do klientite	Neutralna
Faktor 4	Doverlivost advokat-klient	Pozitivna
Faktor 5	Ednakvost	Neutralna
Faktor 6	Pravo na priem	Pozitivna
II. Edukacija, obuka i pristap do profesijata		
Faktor 7	Akademski uslovi	Neutralna
Faktor 8	Podgotovka za pravna praksa	Negativna
Faktor 9	Proces na kvalifikacija	Neutralna
Faktor 10	Organ za licencirawe	Pozitivna
Faktor 11	Nediskriminatorski pristap (vlez)	Neutralna
III. Uslovi i standardi za praksa		
Faktor 12	Formacija na nezavisnata pravna praksa	Pozitivna
Faktor 13	Sredstva i Nadomest	Negativna
Faktor 14	Kontinuirana pravna edukacija	Neutralna
Faktor 15	Malcinska i polova zastopenost	Neutralna
Faktor 16	Profesionalna etika i odnesuvawe	Negativna

Faktor 17	Disciplinska postapka i sankcjonirawe	Negativna
IV. Pravni slu`bi		
Faktor 18	Dostapnost do pravna pomo{	Pozitivna
Faktor 19	Pravna pomo{ za siroma{ni	Neutralna
Faktor 20	Alternativno re{avawe na sporovi	Negativna
V. Profesionalni asocijaci		
Faktor 21	Upravuvawe so organizaciite i nivnata nezavisnost	Neutralna
Faktor 22	Uslugi za ~lenovite	Negativna
Faktor 23	Javen interes i programi za podigawe na svesta	Negativna
Faktor 24	Uloga vo pravnata reforma	Neutralna

I. PROFESIONALNI SLOBODI I GARANCI

Faktor 1: Mo`nost za slobodno praktikuwawe na pravoto

Pravnicite imaat mo`nost da praktikuvaat pravo bez popre~uvawa, zapla{uvawa ili sankcii koga postapuvaat vo soglasnost so standardite na profesijata.

ZAKLU^OK
KORELACIJA: POZITIVNA
Nezavisnosta na pravnata profesija e jasno definirana so zakonot i advokatite smetaat deka mo`at da praktikuvaat pravo bez popre~uvawa, zapla{uvawa i sankcii.

Analiza/Osnova:

Spored ~lenot 53 od Ustavot na Republika Makedonija advokaturata e “samostojna i nezavisna javna slu`ba {to obezbeduva pravna pomo{ i vr{i i javni ovlastuvawa vo soglasnost so zakon“. Ustav, ~len 53. Zakonot za advokatura go sledi ovoj na~in na izrazuvawe i veli deka “Advokatot e sloboden, samosten i nezavisen vo svojata rabota i vo ramkite na zakonot, Statutot na Advokatskata komora i nejzinite/negovite ovlastuvawa“. Ottuka, pravnata ramka im ja utvrduva na advokatite osnovata za zastapuvawe na nivnite klienti bez popre~uvawe.

Ne bea prijaveni slu~ai na me{awe od strana na dr`avata pri zastapuvaweto na klientite. Vo princip, advokatite ne se podlo`eni na pritisok od vladata ili sankcii pri nivnata rabota.

Dodeka sudovite imaat ograni~ena mo} da nametnat sankcii za lo{o povedenie za vreme na postapkite, primenata na ovie sankcii e retka i glavno se odnesuva na slu~aite na nepojavuvawe pred sudot (naj~esto po pove}e od tri nepojavuvawa) ili nepo~ituvawe na sudot. Ne bea prijaveni slu~ai na poveduvawe na sankcii zaradi zastapuvawe.

So pomo{ na "Pravilnikot za disciplinska odgovornost" (2003 godina)(vo ponatamo{niot tekst Disciplinski kodeks na AKRM), AKRM ima mo`nost da sprovede sankcii protiv svoite ~lenovi, no dosega ne ja iskoristila ova{ mo`nost za nepravedno sankcionirawe na advokatite.

Faktor 2: Profesionalen imunitet

Pravnicate ne se identifikuvaat so nivnite klienti, nitu pak so celete na nivnite klienti i u`ivaat imunitet za izjavite dadeni vo imeto na nivnite klienti za vreme na postapkite.

ZAKLU^OK

KORELACIJA: POZITIVNA

So zakonot e obezbeden ograni~en imunitet i toj imunitet se po~ituva vo praksata.

Analiza/Osnova:

Iako neodamne{nata odluka na Ustavniot sud go ukina celosniot imunitet utvrden so ~lenot 21, stav 2 od Zakonot za advokatura koj veli deka "Advokatot vo vr{eweto na advokatskata dejnost ima imunitet", advokatite, op{to zemeno, u`ivaat {irok imunitet, koj vklu~uva:

- Advokatot ne se smeta za odgovoren za svoeto mislewe izrazeno za vreme na davawe na pravna pomo{⁴ i izvr{uvawe na javnite ovlastuvawa⁵;

⁴ Spored ~lenot 3 od Zakonot za advokatura, Pravnata pomo{ se sostoi vo davawe na pravni soveti, zastapuvawe vo vodewe pregovori i vr{ewe uslugi od oblasta na deloven protokol, sostavuvawe na ispravi za pravni dela, sostavuvawe na podnesoci vo sudski i drugi postapki, zastapuvawe na strankite pred sudovite, dr`avnite organi i drugi pravni lica, odbrana na osomni~eni i obvineti lica i vr{ewe na drugi raboti na pravna pomo{.

⁵ Spored ~lenot 4 stav 1 od Zakonot za advokatura, javnite ovlastuvawa se sostojat vo vr{ewe na pravnite raboti kako na primer, pravo na sostavuvawe

- Advokatot ne smee da bide uapsen ili zadr`an vo pritvor za krivi~no delo izvr{eno pri vr{eweto na advokatska dejnost bez prethodno odobruvawe od Advokatskata komora na Republika Makedonija;
- Kancelariite na advokat ili na advokatska firma mo`at da bidat pretresuvani samo vo prisustvo na advokatot i na ovlasten pretstavnik na Advokatskata komora na Republika Makedonija;
- Pretresuvaweto na kancelarija na advokat ili na advokatska firma mo`e da se vr{i samo vo vrska so dokumentite nazna~eni vo nalogot za pretres izdaden od sudija vo krivi~na postapka, pri {to na oficijalnite lica ovlasteni za pretresot ne im e dozvolen pristap do drugi pi{ani materijali, dokumenti, slu~ai ili arhivi. Zakon za advokatura, ~len 21.

Iako site intervjuirane istaknaa deka advokatite ~esto se identifikuvaat so klientite ili so nivnite idei, samite advokati ne smetaat deka premnogu se identifikuvaat so nivnite klienti ili deka se predmet na maltretirawe poradi onie koi gi zastapuваат. I javnosta i advokatite ja prifa}aat identifikacijata na advokatite so klientite kako status koj advokatite moraat da go prifatat, osobeno pri zastapuvawe na krivi~no obvineti.

Advokatite ne prijavija poveduvawe na dejstvija protiv niv za izjavi dadeni pri izvr{uvawe na nivnite profesionalni zadol`enija.

Faktor 3: Pristap do klientite

Advokatite imaat pristap do klientite, osobeno do onie klienti li{eni od sloboda, pri {to im e obezbedeno soodvetno vreme i prostorii za podgotovka na odbranata.

ZAKLU^OK

KORELACIJA: NEUTRALNA

Iako postojat svedo{tva deka porano pristapot do klientite za vreme na prvi~noto ispr{uvawe bil spre~uvan, advokatite sega generalno imaat pristap do klientite, pri {to im e obezbedeno adekvatno vreme za

na ispravi so izjava za potvrda na fakti, osven za zalog za podvi`ni predmeti i prava i hipoteka, potvrduvawe na zaklu~oci na sobranija na trgovski dru{tva, zdru`enija na gra|ani, fondacii i drugi pravni lica i zaveruvawe na advokatsko polnomo{no.

konsultacii. Sepak, za vreme na pritvorot, advokatite se u{te prijavuvaat prisustvo na policija ili stra`a.

Analiza/Osnova:

Za advokatite vo Makedonija, pristapot do klientite i podgotovkata na odbranata pretstavuvaat koncepti vo razvoj. Zakonite i odredbite utvrduvaat nedvosmisleni prava na pristap. Sepak, interpretacijata na ovie prava i provladuvackata praktika upatuvaat na potrebata od analiza na zakonot i praktikata.

Spored ~len 3, stav 3 od Zakon za krivi~na postapka na Republika Makedonija postojat tri nivoa na li{uvawe od sloboda za obvinetite lica. Generalno, za vreme na prviot period, policijata go zadr`uva liceto (ili go povikuva ili go apsi) i mo`e go dr`i 24 ~asa pred da bide izvedeno pred sud. Zakon za krivi~na postapka, ~len 3, stav 3. Za vreme na vtorata, istra`na faza, uslovite za pristap do advokat se utvrduvaat od strana na istra`en sudija. Vo ovaa faza se sproveduva istragata i se utvrduvaat formalnite obvinenija. Obvinetiot mo`e da bide pritvoren (zadr`an) vo ovaa faza do 180 dena. Ustaven amandman III⁶. Vo tretata faza se donesuva presudata. Vo ovaa faza sude~kiot sudija ponatamu gi odreduva pravata na obvinetiot za pristap do advokat.

Makedonskoto zakonodavstvo mu obezbeduva na pritvorenieto nedvosmisleno pravo na zastapnik vo site fazi. Spored ~lenot 12 od Ustavot “liceto povikano, privedeno ili li{eno od sloboda mora vedna{ da bide zapoznato so pri~inite za negovoto povikuvawe, priveduvaawe ili li{uvawe od sloboda i so negovite prava utvrdeni so zakon i od nego ne mo`e da se bara izjava. Liceto ima pravo na branitel vo policiska i sudska postapka”. Spored istiot ~len “liceto li{eno od sloboda mora vedna{, a najdocna vo rok od 24 ~asa od momentot na li{uvaweto od sloboda, da bide izvedeno pred sud, koj bez odlagawe }e odlu~i za zakonitosta na li{uvaweto od sloboda”. Vo praktikata, o~igledno deka policijata celosno gi koristi dozvolenite 24 ~asa pred da go izvede pritvorenieto pred istra`en sudija. Vo ovaa faza istra`niot sudija go razgleduva dosieto za da utvrdi dali obvinetiot pobaral advokat i go informira obvinetiot za negovite prava, vklu~uvaj}i go i pravoto na zastapnik. Vo ovaa faza advokatite mo`at da

⁶Vidi Ustaven amandman III (Slu`ben vesnik na Republika Makedonija broj 31/98, 2 juli 1998 godina). Amandmanot go zamenuva stavot 5 od ~lenot 12 od Ustavot, so {to se prodol`uva periodot na pritvor do obvinenieto od 90 na 180 denovi.

bidat prisutni na ispravaweto i mo`at da odr`uvaat sostanoci so svoite klienti, no vo praktikata ova sekoga{ se odviva vo prisustvo na drugi lica (vidi Faktor 4).

Spored ~lenot 4 od Zakonot za krivi~na postapka“Sekoj obvinet gi ima slednite minimalni prava: . . . da ima dovolno vreme i mo`nosti za podgotuvuwe na svojata obrana i da komunicira so branitel po sopstven izbor”. Dopolnitelno, so ~lenot 63, stav 1 se utvrduva deka “Sekoe lice ima pravo na branitel vo predkrivi~nata i vo sudskata postapka.” Ponatamu, ~lenot 63, stav 2 veli deka “Osomni~eniot vo predkrivi~nata postapka odnosno obvinetiot pred prvoto ispituvawe mora da se pou~i deka ima pravo na branitel po svoj izbor i deka branitelot mo`e da prisustvuva na negovoto ispituvawe”. Spored ~lenot 70 “Ako obvinetiot se nao|a vo pritvor branitelot mo`e so nego slobodno i bez nadzor da se dopi{uva i da razgovara. Po isklu~ok, istra~niot sudija vo tekot na istragata, ova pravo mo`e da go podlo`i na nadzor ako pritvorot e odreden po osnov na ~len 184 stav 1 to~ka 2, a postoi somnenie deka obvinetiot }e go zloupotrebi op{teweto so branitelot.” ^lenot 66, ponatamu, go utvrduva pravoto na zastapnik vo slu~aite koga e predvidena zadol`itelna obrana. Zadol`itelna obrana e predvidena za seriozni krivi~ni dela (onie za koi e predvidena kazna zatvor 10 i pove}e godini) i slu~ai kade obvinetiot ne e sposoben da se brani sam.

Site intervjuirani izjavija deka tradicionalno se negira pristapot do klientite vo prvata faza, vo vtorata e ograni~en, dodeka vo tretata se odviva re~isi bez popre~uvawa.

Vo momentot policijata vr{i unapreduvawe na svoite postapki okolu informiraweto na pritvorenite lica vo vrska nivnoto pravo da imaat advokat i pravoto da im bide nazna~en advokat, dokolku ne mo`at da si go dozvolat. ^esto im se nudi i spisok na advokati. Ova e promena od ponov datum i verojatno e pottiknata od neodamne{nite inicijativi za edukacija i obuka na policijata na Kancelarija za prekumorski razvoj na obvinitelstvata, obuka pomo{, Oddel za kriminal, Ministerstvo za Pravda na SAD (OPDAT) i Organizacija za bezbednost i sorabotka vo Evropa (OBSE). Lokalnite advokatski zaednici obezbeduvaat spisok na advokati, dostopen vo policiskata stanica. Sepak, del od intervjuiranite se somnevaat deka policijata gi informira pritvorenite za nivnite prava. Prijaveni se i slu~ai koga policijata odbiva da dade informacii na advokatite za mestoto kade {to se nao|a pritvoreniot i go premestuva od

edna vo druga policiska stanica so cel da go izbegne advokatot.

Osnovnite uslovi pod koi advokatite se sostanuvaat so svoite klienti gi utvrdluva istra`niot sudija, a dopolnitelnite uslovi se utvrdeni od institucijata. Kako rezultat na toa, advokatite imaat redoven pristap, no samo vo prisustvo na stra`ar. Jasno e deka vaktivite uslovi ne se soodvetni za podgotovka na odbrana.

Iako Zakonot za izvr{uvawe na sankciite (Slu`ben vesnik na Republika Makedonija 3/97; izmeni 23/99) e primenliv samo vrz osudenite lica, vo praktikata, vo vrska so posetite za vreme na istra`nata i predkrivi~nata faza se primenuvaat standardite na ovoj zakon. Konkretno, ~lenot 146, stav 1 veli deka "Posetata na osudenite lica mo`e da trae do 60 minuti.". Vo realnosta, retko se slu~uva posetite na advokatite da bidat tolku dolgi. Ova mo`ebi e rezultat na pretpostavenata primena na ~lenot 146, stav 2, koj veli deka "So ku}niot red na ustanovata se odreduva vremeto, na~inot i dol`inata na traeweto na posetata.". Sepak, so ogled na toa {to Zakonot za izvr{uvawe na sankciite bi trebalo da se odnesuva samo na osudenite lica, faktot deka posetite se vremenski ograni~eni i se slu~uvaat vo prisustvo na stra`ari, pretstavuva o~igledno kr{ewe na pravata na obvinetoto, uapsenoto ili zadr`anoto lice, sodr`ani vo pogore spomenatite odredbi na Ustavot i Zakonot za krivi~na postapka. Advokatite prijavuvaat deka koga gi posetuvaat klientite za vreme na istra`nata faza, naj~esto edinstveno pra{uvaat za zdravjeto na klientot (dali mu e potrebna medicinska nega), dali mu se potrebni cigari ili dali saka da ostvari kontakt so ~lenovite na svoeto semejstvo. Posetite voobi~aeno traat 30 minuti ili pomalku. Vo ovaa faza izgleda deka voop{to ne se sproveduva podgotovka na odbranata so pomo{ na klientot. Advokatite ne bea voznenireni vo vrska so ova, bidej}i ne sakaat da razgovaraat za bilo koi fakti so klientot vo prisustvo na stra`ar. Advokatite ne prijavija problemi vo vrska so vremeto, dol`inata ili brojot na posetite.

Po pokrenuvawe na obvinenieto, a po barawe na odbranata, sude~kiot sudija odobruva dozvola za sostanuvawe so klientot. Spored ~lenot 70 od Zakonot za krivi~na postapka, dokolku obvinetiot e pritvoren, toj mo`e slobodno i bez nadzor pismeno i li~no da komunicira so svojot zastapnik. Po isklu~ok, za vreme na istragata, istra`niot sudija mo`e da go ograni~i ova pravo i toa dokolku pritvorot e utvrden soglasno ~len 184, stav 1, alineja 2 i dokolku postoi osnovano somnevawe deka

obvinetiot mo`e da ja zloupotrebi komunikacijata so svojot zastapnik.

Komunikacijata se odviva vo vremeto za poseti na institucijata, pri {to nitu eden advokat ne poso~i na pote{kotii vo vrska so dozvolenoto vreme ili uslovite vo prostorot odreden za sostanuvawe. Interesno e toa {to eden sude~ki sudija izjavи deka za vreme na redovna sudska poseta na pritvorenite lica bila ~esto zamoluvana od strana na obvinetiot da go pobara negoviot advokat, bidej}i do toga{ advokatot se nemal sretnato so obvinetiot.

Faktor 4: Doverlivost advokat-klient

Dr`avata ja priznava i ja po~ituva doverlivosta na profesionalnite komunikacii i konsultacii pome|u advokatite i nivnite klienti.

ZAKLU^OK

KORELACIJA: POZITIVNA

Dr`avata, vo princip, go po~ituva zakonskoto pravo na doverlivost vo komunikacijata i konsultacijata.

Analiza/Osnova:

Makedonskoto zakonodavstvo go utvrduva zakonskoto pravo na doverlivost na komunikacijata. Sepak, ova pravo nema apsolutna priroda i pod odredeni uslovi mo`e da bide ograni~eno. Na primer, spored ~lenot 17 od Ustavot na Republika Makedonija “Se garantira slobodata i tajnosta na pismata i na site drugi oblici na op{tewe.”. Vsu{nost, “Samo vrz osnova na odluka na sud mo`e da se otstapi od na~eloto na nepovredlivost na tajnosta na pismata, ako e toa neophodno za vodewe na krivi~na postapka ili toa go baraат interesite na odbranata na

Republikata” Ustav na RM, ~len 17. Ponatamu, so ~lenot 70 od Krivi~niot zakonik se utvrduva deka obvinetiot ima pravo da ostvari komunikacija so svojot zastapnik bez nadzor, no isto takа se poso~uва i postoeeweto na isklu~oci, opfateni so ~lenot 184. Isklu~ocite se odnesuваат на slu~ai vo koi postoi opasnost od begstvo, somnevawe deka obvinetiot mo`e da uni{ti dokazi, da vlijae vrz svedocite ili da izvr{i krivi~no delo. Vo praktikata ova zna~i deka za vreme na istra`nata faza na

advokatite nikoga{ ne im e dozvoleno da se sostanuvaat so svoite klienti nasamo. Doverlivosta advokat - klient se vospostavuva po utvrduvawe na formalnoto obvinenie. Nitu eden od intervjuiranite ne poso~i na naru{uvawe na doverlivosta na komunikacijata vo ovaa faza, nitu pak na slu~ai na pretresuvawe na advokatski kancelarii i sli~ni dejstvija.

^lenovite 19-22, od Oddelot 4 na Eti~kiot kodeks na AKRM ja poso~uvaat potrebata za odr`uvawe na doverlivost pome|u advokatot i klientot (profesionalni tajni). ^lenot 19 veli deka: "Se {to strankata }e mu doveri na advokatot vo vrska so baraniot praven sovet, zastapuvawe ili odbrana i se {to advokatot dozna{ za predmetot na drug na-in, a {to e doverlivo, pretstavuva profesionalna advokatska tajna." Sepak, spored ~lenot 20 otstapuvawe od ova pravilo mo`e da se dozvoli koga 1) klientot toa go dozvoluva; 2) e neophodno za odbranata na klientot, ili 3) so odobrenie na Advokatskata komora. ^lenot 22 jasno go utvrdyuva kontinuitetot na doverlivosta za informaci do koi e dojdeno pri zastapuvawe na organizacija koja prodol`uva da postoi po zastapuvaweto.

Iako vo nekoi pravni sistemi ~esto se dozvoleni i dopolnitelni otstapuvawa (na primer, za izbegnuvawe na seriozni povredi, razre{uvawe na sporovi pome|u klientite i advokatite itn.) nedostatokot na ovoj vid na otstapuvawa ne pretstavuva problem za advokatite.

Na kraj, bi mo`elo da se zaklu~i deka doverlivosta vo komunikacijata vo krivi~nite i gra|anskiti predmeti se po~ituva, pri {to nema prijaveno slu~ai na zloupotreba.

Faktor 5: Ednakvost

Advokatite imaat adekvaten pristap do informaciite koi se povrzani so zastapuvaweto na nivnite klienti vklu~uvaj}i i informacii koi se privatni za sprotistavenata strana.

ZAKLU^OK

KORELACIJA: NEUTRALNA

Spored zakonot i vo praksata advokatite imaat imaaat mo`nost da dojdat do relevantni informaci potrebni pri zastapuvawe na klientite. Sepak i vo krivi~nite i vo nekrivi~nite predmeti pristapot e zabaven poradi sudskata birokratija.

Analiza/Osnova:

~lenot 4, stav 2 od Zakonot za krivi~na postapka gi nabrojuva pravata na obvinetiot vo krivi~nata postapka. Sekoj obvinet gi ima slednive minimalni prava:

- Da bide informiran vedna{ i detalno za krivi~noto delo za koe e obvinet i za dokazite protiv nego, na jazik razbirliv za nego;
- Da se mu obezbedi adekvatno vreme i mo`nosti za podgotovka na negovata odbrana i da komunicira so zastapnik po negov sopstven izbor;
- Da mu se sudi vo negovo prisustvo i da se brani samiot sebesi ili samiot da odbere praven zastapnik ili da mu se nazna~i praven zastapnik vo slu~aj toa da go baraat interesite na pravdata, bez nadomestok dokolku ne raspolaga so sredstva samiot da plati;
- Da ne se prinuduva da svedo~i protiv sebesi ili protiv svoite rodnini ili da priznae vina;
- Da bide prisuten za vreme na ispr{uvaweto na svedocite i samiot da im postavuva pra{awa.

Spored ~lenot 161, stav 9 “Odredbite na stav 1 do 8 na ovoj ~len se primenuvaat i koga istra`noto dejstvie se prezema pred da se donese re{enie za sproveduvawe na istraga.” se primenuvaat stavovite 1-8 od ~lenot 161. Spored stavovite 1-8 od ~lenot 161 od Zakonot za krivi~na postapka:

- Tu`itelot i branitelot imaat pravo da prisustvuvaat pri ispituvaweto na obvinetiot.
- Tu`itelot, o{teteniot, obvinetiot i branitelot imaat pravo da prisustvuvaat pri uvidot i soslu{uvaweto na ve{taci.
- Tu`itelot i branitelot imaat pravo da prisustvuvaat pri pretresuvaweto na dom;
- Pri soslu{uvaweto na svedok imaat pravo da prisustvuvaat tu`itelot, obvinetiot i branitelot koga e verojatno deka svedokot nema da dojde na glavniot pretres, koga istra`niot sudija }e najde deka e toa celesoobrazno ili koga edna od strankite barala da prisustvuva na soslu{uvaweto. O{teteniot mo`e da prisustvuva na soslu{uvaweto na

svedok samo koga e verojatno deka svedokot nema da dojde na glavniot pretres.

- Istra`niot sudija e dol`en na pogoden na~in da go izvesti tu`itelot, branitelot, o{teteniot i obvinetiot za vremeto, mestoto na izvr{uvaweto na istra`nite dejstvija na koi tie mo`at da prisustvuvaat, osven koga postoi opasnost od odlagawe. Ako obvinetiot ima branitel, istra`niot sudija po pravilo, }e go izvestuva samo branitelot.
- Ako lice do koe e upateno izvestuvawe za istra`no dejstvie ne e prisutno, dejstvieto mo`e da se izvr{i i vo negovo otsustvo.
- Licata {to prisustvuvaat na istra`nite dejstvija mo`at da mu predlo`at na istra`niot sudija da mu postavi zaradi razjasnuvawe na rabotite opredeleni pra{awa na obvinetiot, na svedokot ili na ve{takot, a po dozvola od istra`niot sudija, mo`at da postavuvaat pra{awa i neposredno. Ovie lica imaat pravo da baraat da se vnesat vo zapisnikot i nivnite zabele{ki vo pogled na izvr{uvaweto na oddelni dejstvija, a mo`at i da predlagaat izveduvawe na opredeleni dokazi.
- Zaradi razjasnuvawe na oddelni tehni~ki ili drugi stru~ni pra{awa {to se postavuvaat vo vrska so pribavenite dokazi ili pri ispituvaweto na obvinetiot ili prezemaweto na drugi istra`ni dejstvija, istra`niot sudija mo`e da pobara od lice so soodvetna struka da dade potrebni objasnenija za tie pra{awa. Ako pri davaweto na objasnenija strankite se prisutni, tie mo`at da baraat toa lice da dade pobliski objasnenija. Vo slu~aj na potreba istra`niot sudija mo`e da bara objasnenija i od soodvetna stru~na ustanova.

So ~lenot 161 jasno se nastojuva da se obezbedi ednakva polo`ba na stranite za vreme na istra`nata faza. Obvinitelot nema obvrska direktno da dostavuva informacii do odbranata, bidejji dostavuvaweto na materijali se odviva preku istra`niot sudija. Istra`nite sudii slobodno davaat dozvola za razgleduvawe na dosieto i prisustvo na ispra{uvaweto. Ne e dovolno jasno dali zastapnicite na odbranata ostvaruvaat korist od ova pravo. Istra`niot sudija ja odreduva sodr`inata na zabele{kite koi }e bidat vklu~eni vo dosieto, a negovata odluka vo vrska so ova pra{awe mo`e zna~itelno da vlijae vrz sodr`inata na

dosieto. Postojat indikaci deka, ponekoga{, podatocite se pove}e subjektivni otkolku objektivni.

Vo vrska so spisite vo krivi~nite predmeti, ~lenot 124 od Zakonot za krivi~na postapka veli deka “Obvinetiot ima pravo da gi razgleduva spisite i da gi razgleduva predmetite {to slu`at kako dokaz otkako }e bide ispitani”. Ponatamu, so ~lenot 63 od Sudskiot delovnik (“Slu`ben vesnik na Republika Makedonija” 9/97), (primenlivi i vo gra|anski i vo krivi~ni predmeti) se obezbeduva razgleduvawe i umno`uvawe na proceduralni dokumenti od sudskoto dosie pod nadzor. So ~lenot 142 se nabrojuvaat izjavite i podatocite koi moraat da bidat pismeno za~uvani vo sudskoto dosie i dostapni do site strani.

So ~lenot 139 od Zakonot za parni~na postapka (“Slu`ben vesnik na Republika Makedonija” 33/98, 44/02) se utvrduva deka: “Strankite imaat pravo da gi razgleduvaat i prepi{uvaat spisite na postapkata vo koja u~estvuvaat. Na drugite lica {to imaat opravdan interes mo`e da im se dozvoli razgleduvawe i prepi{uvawe na oddelni spisi. Koga postapkata e vo tek, dozvola dava pretsedatelot na sovetot, a koga postapkata e zavr{ena, pretsedatelot na sudot odnosno rabotnikot vo sudot {to toj }e go opredeli.”. _Zakon za parni~na postapka, ~len 139.

Vo praktikata, advokatite velat deka retko imaat pote{kotii so razgleduvaweto na dosiejata pred sudeweto. No, umno`uvaweto na spisite e naporen proces, so ogled na toa {to advokatot za toa mora da pobara dozvola od sude~kiot sudija, po {to sudskiot slu`benik go prosleduva baraweto. Ova ~esto predizvikuva zastoj dokolku ne se upotrebat pritisoci ili li~ni uslugi. Cenata za umno`uvawe na dokumenti ne e unificirana, tuku se odreduva vo sekoj sud posebno. Iako cenite se vo princip razumni, sepak mo`at da bidat pre~ka za siroma{ni klienti.

Site advokati velat deka imaat pote{kotii pri doa|aweto do podatoci po sudeweto. Obi~aj e sude~kite sudija da gi dr`at dosiejata vo svoite kancelarii sé do donesuvaweto na presuda ili odluka. Vo gra|anskite predmeti ova mo`e da trae so meseci.

Javniot pristap do sudskite dosieja e ograni~en i vo princip, samo strankite i nivnite advokati mo`at da imaat pristap do dosiejata. Site drugi koi sakaat da gi razgledaat podatocite, moraat da go obrazlo`at svojot interes pred pretsedatelot na sudskiot sovet nazna~en za taa rabota ili, dokolku dosieto e isprateno vo sudskata

arhiva, na pretsedatelot na sudot. Za krivi~ni predmeti, na treti lica ne im e dozvoleno razgleduvawe na dosieto. Dozvoleno e razgleduvawe samo na odlukata i toa samo vo slu~aj ako ovie lica mu prezentiraat na pretsedatelot na sudot razumno opravduvawe, kako na primer, nau~no istra`uvawe.

Faktor 6: Pravo na priem

Na advokatite koi imaat pravo da se pojavit pred sudski ili administrativni organi vo ime na nivnite klienti ne im se odrekuva ova pravo i se ednakvo tretirani od strana na vakvite organi.

ZAKLU^OK

KORELACIJA: POZITIVNA

Na advokatite i na pravnice koi ne se advokati celosno im se priznava pravoto da se pojavuваат пред судски и административни тела во името на своите клиенти и интервjuiranite ука`уваат на постоење на разумно еднаков третман.

Analiza/Osnova:

^lenovite 63-71 од Законот за кривина постапка им го гарантираат на advokatite правото на у~ество во site нивоа на кривината постапка. Sepak, kako {to e poso~eno во Faktorot 3, policijata ponekoga{ го kr{i ова право во текот на првиот 24--asoven period на притвор.

Iako intervjuiranite voglavno ука`aa на постоење на еднаков третман од страна на судските официјални лица, истакнаа дека поискусните и попознатите advokati се тretiraat malku poinaku. Sudite истакнаа дека advokatite koi se pojavuvalе на соодветен начин пред нив во претходни судева добиваат повластен третман. Dokolku advokatot е neiskusen, судијата prevzema posebni merki за да се осигура дека обвинетиот е соодветно застапуван. Ova se manifestira na тој начин {to advokatot se povikuва на страна и му се советува {to да prevzeme во конкретниот slu~aj.

II. OBRAZOVANIE, OBUKA I VLEZ VO PROFESIJATA

Faktor 7: Akademski uslovi

Advokatite imaat formalno, univerzitetsko, pravno obrazovanie dobieno vo institucii ovlasteni za davawe diplomi po pravo.

ZAKLU^OK

KORELACIJA: NEUTRALNA

Site advokati i pravnici moraat da imaat diplomirano na praven fakultet. Osnovaweto na novi pravni fakulteti vo Makedonija }e vlijae vrz pro{iruvawe na mo`nostite za pravna edukacija.

Analiza/Osnova:

Spored makedonskoto zakonodavstvo, za da stane advokat, liceto mora da ima diploma od praven fakultet. Spored ~lenot 12 od Zakonot za advokatura "Vo Imenikot na advokatite mo`e da se zapi{e lice, dr`avjanin na Republika Makedonija, koe gi ispolnuva op{tite uslovi za zasnovawe na raboten odnos vo organite na dr`avnata uprava, diplomiran pravnik so polo`en pravosuden ispit i koj u`iva ugled za vr{ewe advokatska dejnost". Ponatamu, ~lenot 66 od Statutot na AKRM veli deka zaedno so drugite dokumenti i materijali koi liceto treba da gi prilo`i so baraweto da bide vneseno vo Registarot na AKRM treba da podnese "dokaz za zavr{en praven fakultet". So odlukata na Ustavniot sud od 22 januari 2003 godina se izvr{i jasno pro{iruvawe na pravoto na pravnicate koi ne se advokati da se pojaviuvaat vo gra|anski parni~ni postapki vo imeto na svoite klienti, dokolku imaat diplomirano na praven fakultet i go imaat polo`eno pravosudniot ispit. Spored Sudot "Sudot smeta deka re{enijata spored koi advokatite se edinstveno nadle`ni za davawe i obezbeduvawe pravna pomo{ ne mo`e da se opravda nitu od aspekt deka tie se edinstveno kvalifikuvani za toa. Ova od ednostavna pri~ina {to advokatite se samo del od edinstvenata pravna profesija i tie imaat isto znaewe i sposobnosti kako i drugite lica so zavr{en praven fakultet i polo`en pravosuden ispit."

Pove}eto advokati imaat zavr{eno na Pravniot fakultet vo Skopje ("Justinijan Prvi" pri univerzitetot "Sv. Kiril i Metodij", Skopje, dr`aven univerzitet), no mnogu od postarite advokati imaat zavr{eno vo Zagreb, Hrvatska; Novi Sad, Srbija ili Pri{tina, Kosovo (gradovi vo sostav

na porane{na Jugoslavija). Sepak, od 1991 godina pa navamu, najgolemiot broj na advokati imaat diplomirano na Pravniot fakultet vo Skopje. Komisijata za polagawe na pravosuden ispit gi priznava diplomite od pravnite fakulteti nadvor od Makedonija, dokolku se ispolneti i odredeni dopolnitelni uslovi (vo preden plan dr`avjanstvo).

Se do 2001 godina pravniot fakultet vo Skopje be{e edinstveniot akreditiran fakultet po pravo vo Makedonija. Vo 2001 godina, be{e formiran i vtor praven fakultet pri Univerzitetot na Jugoisto~na Evropa vo Tetovo (vo ponatamo{niot tekst UJIE). Finansiraweto na UJIE be{e obezbedeno od strana na me|unarodni donatori, me|u koi USAID i EU. Ovaa finansiska podr{ka se o~ekuva da trae do krajot na 2004 godina, a potoa UJIE mo`e da aplicira za finansiska poddr{ka od dr`avata. UJIE nudi kursevi po pravo na angliski, albanski i makedonski. Prvite studenti po pravo }e diplomiraat vo 2004/2005 godina. Ottuka, prvite pravnici diplomirani na UJIE }e mo`at da go polagaat pravosudniot ispit najrano vo 2006/2007 godina, otkako }e go imaat ispolneto dvegodi{niot sta`.

Vo 1993 godina Tetovskiot univerzitet zapo~na so ~asovi po pravo na albanski jazik. Tetovskiot univerzitet be{e priznat kako legalen univerzitet od strana na Sobranieto na Makedonija vo 2003 godina. Sepak, s{e ne e akreditiran. Iako akreditacijata treba da se slu~i nabrzo, sepak se ~uvstvuva otpor na dr`avata kon akreditacija na noviot univerzitet. Zatoa diplomiranite na Tetovskiot univerzitet najrano }e mo`at da go polagaat pravosudniot ispit vo 2010 godina (po ~etiri godini praven fakultet i dve godini sta`).

So ogled na toa {to, site diplomirani {to vo momentov mo`at da go polagaat pravosudniot ispit se diplomirani na Pravniot fakultet vo Skopje (osven diplomiranite na univerziteti nadvor od Makedonija), ovoj izve{taj se fokusira samo na ovoj fakultet pri analizata na akademskite uslovi za advokatite. Sepak, pravnata profesija vo Makedonija treba da o~ekuva nova generacija na diplomirani vo narednite tri godini koga diplomiranite na UJIE }e go imaat pominato dvegodi{niot sta` i }e se kavlifikuvaat za polagawe na pravosudniot ispit.

Vo momentov, na Pravniot fakultet vo Skopje se zapi{ani okolu 5 000 studenti. Vo 2000/2001 u~ebna godina brojot na zapi{ani studenti se zgolemi za 47% vo odnos na 1999/2000 godina. Ova pred s{e be{e rezultat na politikata na dekanot za sloboden upis. Stapkata na upis padna za 7%

vo 2001/2002 u~ebna godina, a vo 2002/2003 u~ebna godina za 12%.

Pravniot fakultet vo Skopje obezbeduva ~etirigodi{na dodiplomska pravna programa (iako ~esto na studentite im se potrebni pet ili pove}e godini da gi zavr{at stuiite). Doplonitelno, Pravniot fakultet vo Skopje nudi magisterska i doktorska programa. Magisterskata programa trae dve godini, no voobiaeno se potrebni tri do pet godini. Doktoratot voobi~aeno se zavr{uva za pet do sedum godini.

Iako ne nudi ve~erna programa, Pravniot fakultet vo Skopje ovozmo`uva dosta liberalen sistem na “vonredni studenti”. Studentite mo`at da pobaraat dozvola da ne prisustvuваат na predavawata, tuku samo da polagaat ispiti (vakvite dozvoli voobi~aeno se baraat po prvata godina od univerzitetskoto obrazovanie). Statusot na vonreden student se steknuva lesno, vo preden plan zaradi vrabotuvawe, no isto tak a i so lekarsko uverenie. Zna~i, dokolku studentot e vraboten so polno rabotno vreme mo`e i ponatamu da bide zapi{an na univerzitetot, so toa {to }e podgotvuva ispiti bez da odi na predavawa. Iako ne bea dostapni statistiki za vonrednите studenti, intervjuiranite izjavija deka zna~aen procent od studentite ne prisustvuваат na predavawata po prvite dve godini. Pove}eto studenti se prisutni na predavawata vo prvite dve godini, dodeka vo vtorite dve situacijata e obratna.

Blizu 1000 studenti se vo vo momentov se zapi~ani na pravniot fakultet na UJIE. Pravniot fakultet na UJIE predviduva ~etirigodi{na dodiplomska diploma. Dodeka etni~kite Albanci bea ednistvenite kandidati na po~etniot upis, okolu 10% od sega{nite studenti se etni~ki Makedonci. Tie se zainteresirani za studirawe na UJIE, bidej}i smetaat deka pravniot fakultet pri UJIE ima me|unarodno priznanie, {to e mnogu va~no poradi faktot {to mnogu mladi Makedonci ~esto migrirat vo Soedinetite Dr`avi, Evropskata Unija, Kanada i vo drugite razvieni zemji. Isto tak a, studentite vo Makedonija smetaat deka nastavnite programi se pointeresni i polesni otkolku tie na pravniot fakultet vo Skopje. Pove}e informacii, vidi “Izve{taj za u~estvo na malcinstavata vo pravnata profesija vo Makedonija” ABA/CEELI (Septemvri 2004).

Faktor 8: Podgotovka za praktikuvawe pravo

Advokatite poseduvaat soodvetno znaewe, ve{tina i obuka za da praktikuvaat pravo po zavr{uvaweto na pravnoto obrazovanie.

ZAKLU^OK

KORELACIJA: NEGATIVNA

Pravniot fakultet vo Skopje obezbeduva za pravnicate soodvetno teoretsko znaewe na pravoto. Iako postojat napori za pro{iruvawe na mo`nostite studentite da pove}e da gi razvivaat prakti~nite i analiti~kite ve{tini, sepak vo ovaa sfera neophoden e razvoj na dopolnitelni resursi.

Analiza/Osnova:

Nastavnata programa na Pravniot fakultet vo Skopje ovozmo`uva i zadol`itelni i izborni predmeti. Zadol`itelnite predmeti opfa}aat: Ustavno pravo, Gra|ansko pravo, Krivi~no pravo, Trgovsko pravo, postapki (krivi~ni i gra|anski), Upravno pravo, Rimsko pravo itn. Predmetite se sostaveni od “op{to” i “posebno” pravo, {to zna~i deka prezentirani se op{tite koncepti, modeli, instituti, kako i konkretnите македонски закони во soodvetnata oblast. Metodologijata na predavawane na materijata se razlikuva od profesor do profesor i obemot na vklu~uvawe na najnovite izmeni na nacionalnoto pravo vo materijata {to se predava zavisi od profesorot.

Vo momentot ne postoi oddelen predmet za pravno istra`uvawe i nomotehnika (ukinat e vo 1997 godina). Sepak, Pravniot fakultet vo Skopje ja razgleduva mo`osta za izmena na nastavnata programa i postoi poddr{ka za vklu~uvawe na pravnoto istra`uvawe i nomotehnika kako poseben predmet. Vo odredena mera, pi{uvaweto e minimalno sodr`ano vo programata za ~etvrta godina po primeneto pravo. Predlo`enata izmena na nastavnata programa se odnesuva na u~ebnata godina koja zapo~nuva od oktomvri 2004. Ova mo`e da vklu~uva i zapo~nuvawe na primenata na kredit-transfer sistemot (vo momentov ocenata ne se utvrduva vrz osnova na zbirot na ocenite na poedine~nite delovi koi nbe korespondiraat so Evropskiot sistem na ocenuvawe)

Pra{awata vo vrska so pravnata etika i/ili profesionalnata odgovornost se opfateni so izboren predmet, no ne postoi zadol`itelen predmet. Sepak, profesorite po pravo insistiraat na toa deka etikata e vklu~ena vo site programi za primeneto pravo i vo site predmeti, kako del od materijata koja se predava.

Iako Pravniot fakultet vo Skopje ima zadol`itelna programa po primeneto pravo za studentite od ~etvrta godina (vospostavena vo 1994 godina), ne se raboti za tradicionalna programa za primeneto pravo, tuku pove}e za kombinacija od seminar/rabotilnica/praktikum. Studentite biraat od slednite sedum oblasti na pravoto: gra|ansko, krivi~no, finansisko, administrativno, me|unarodno, trgovsko i ustavno. Na sekoj profesor odgovoren za odredena oblast mu se dava sloboda pri utvrduvaweto na programata za taa oblast. Naj~esto, se izbira slu~aj za razgleduvawe i studentite pravat nacrt-dokumenti za taa studija na slu~aj. Ova vklju~uva simulacija na slu~aj, razgleduvawe na dokazi, izgotvuvawe i podgotovka na slu~ajot za sudewe.

Pravniot fakultet vo Skopje osnova “Klini~ka programa so klienti” vo 1999 godina. Profesorite gi odbraa najpo~ituvanite, najdobrite studenti da u~estvuваат за vreme na ~etvrtata godina od studiite. Se biraat po petnaeset studenti za sekoja od slednite tri oblasti: krivi~na, civilna i NVO. Eden professor i eden advokat se odgovorni za sekoja oblast. Studentite intervjuiraat klienti, sostavuваат molbi i prisustvuваат na sudski soslu{uvawa. Spored zakonot, samo advokat mo`e da zastapuva vo sudot, pa zatoa na studentite ne im se dava mo`nost da zastapuvaat klienti nitu pak istoto im se dozvoluva na profesorite. Studentite imaat uslu`eno okolu 70 klienti, a krivi~nata grupa se sostana so 33 `eni zatvoreni~ki vo posledniot semestar. Pomo{ e obezbedena od strana na Inicijativata za javen interes vo pravoto, Univerzitetot na Kolumbija Praven centar Budimpe{ta , ABA/CEELI i drugi.

“Klini~ka programa so klienti” e dobar model za primeneto pravo, no ne e dostapna do site studenti. Iskustvata od klinikata poso~uvaat deka se potrebni pogolemi sredstva za pro{iruvawe na programata, za koi nema indikacii deka bi pristignale nitu od vladata, nitu od me|unarodnite organizacii. Isto tak, Pravniot fakultet bi sakal dobie mo`nost da zastapuva klienti so cel da se olesni u~estvoto vo pove}e slu~ai.

Intervjuiranite izrazija zaedni~ko ~uvstvo deka Pravniot fakultet obezbeduva teoretska obuka, no na studentite ne im nudi dovolen razvoj na prakti~nite i analiti~kite ve{tini pri podgotovkata za praktikuvawe pravo. Pove}eto predmeti se predavaat vo golemi prostorii so pove}e od stotina studenti. Postoi mala ili nikakva interakcija pome|u studentite i profesorite. Pove}eto testirawa se sproveduvaat preku usmeni ispiti. Mislewata na intervjuiranite se poklopuvaat so mislewata na studentite

deka obrazovanieto e pove}e teoretsko otkolku prakti~no, a otsustvoto na predavawa za razvoj na analiti~kite ve{tini i nedostatokot na interakcija na predavawata ja ograni~uva sposobnosta na studentite da praktikuvaat pravo. Intervjuirane gi kritikuva profesorite koi prakti~no gi ~itaat u~ebnicite na predavawata, bez da obezbedat analiza ili interakcija. Intervjuirane bea generalno razo~arani od pravnoto obrazovanie, {to se potvrduva i so slabata posetenost na predavawata po prvata godina od studiraweto.

Faktor 9: Proces na kvalifikacija

Vleguvaweto vo advokaturata se zasnova na polagawe na fer, rigorozen i transparenten ispit i so zavr{uvawe na pripravni~ki sta`.

ZAKLU^OK

KORELACIJA: NEUTRALNA

Pravosudniot ispit e zadol`itelen za site pravni profesionalci i ocenuvaweto e prili~no fer i transparentno. Potreben e dvegod{en sta`, no nedostatokot na bilo kakva regulacija na sta`ot rezultira so neednakva podgotvenost za praksa.

Analiza/Osnova:

Uslov za sta`

Pred da go polagaat pravosudniot ispit aplikantite moraat da go ispolnat sta`ot. Pri nabrojuvaweto na alternativite za sta`irawe, Zakonot za pravosuden ispit, vklu~uva mnogu mo`nosti koi ne sekoga{ se povrzani direktno so advokaturata. Spored ~len 2 pravoto na polagawe na pravosudniot ispit se zasnova na doka`uvawe deka kandidatite se "diplomirani pravnici koi rabotele dve godini na pravni raboti vo: redovni sudovi, sudovite na zdrui~en trud, javnite obvinitelstva, javnite pravobranitelstva, op{testveniot pravobranitel na samoupravuvaweto, sudovite za prekr{oci, vo drugi dr`avni organi, advokatura, organizacii na zdrui~en trud i drugite samoupravni organizacii i zaednici i nivnite zdrui~enija, op{testveno-politi~kite organizacii i drugi op{testveni organizacii i zdrui~enija na gra|anite. (vo ponatamo{niot tekstu: organi, organizacii i zaednici)." Ponatamu, ~lenot 26, stav 2 od Zakonot za advokatura veli deka

“Advokatskiot pripravnik po istek na dve godini advokatska pripravni~ka praktika, steknuva pravo da polaga pravosuden ispit.”

Pove}eto diplomirani se obiduваат да исполнат ста` vo poleto vo koe {to ponatamu se nadevaat deka }e rabotat. Na primer, tie koi {to sakaat da stanat sudii baraat sta` vo sudovite, idnite obvinitelji baraat sta` vo obvinitskite kancelarii, a idnite advokati kaj advokatite i advokatskite firmi. Zakonot dozvoluva sta` bez nadomestok za diplomiranite da mo`at da go исполнат uslovot. Pove}eto pripravnici vo Skopje dobivaat mala ili nikakva plata. Sepak, vo nekoi oblasti pripravnicite se plateni po \$150-200 USD mese~no.

Kvalitetot na praksata vo golema mera varira i se razbira zavisi od “mentorot”. Na primer, so ~lenovite 4-11 od Pravilnik za na~inot na vr{eweto na praktikata na diplomiranite pravnici vo pravosudnite organi se utvrdluva rotacionen raspored za diplomiranite pravnici koj zavisi od sudskoto telo vo koe {to slu`at. Vo smisla na zadol`enija, nadzor i vodewe na podatoci ~lenot 12 veli deka “za ostvaruvawe na pripravni~kata praktika . . . se donesuva programa vo koja se opredeluvaat najkonkretni raboti {to treba da se vr{at, rabotnikot {to se gri`i i mu pomaga na pripravnikot vo vr{eweto na rabotite i evidencijata {to se vodi za izvr{enite raboti”. Sepak, ostanatite pripravnici, nadvor od sudskite tela, nemaat pravila ili regulacija.

Sta`iraweto vo dobra advokatska kancelarija e su{testveno za idninata na eden advokat. Op{to gledano, izborot na diplomiranite go vr{at advokatite, so ogled na toa {to Pravniot fakultet proizveduva pove}e pravnici otkolku {to mo`at da bidat apsorbirani od postojnata ekonomija. Sepak, sta`ot vo odredena advokatska kancelarija najmnogu zavisi od semejnите vrski i poznanstva, a retko proizleguva od akademskite zaslugi ili dostgnuvawa.

Mnogu mladi advokati, pripravnici i stru~ni sorabotnici se po`alija deka nastavnata programa i nastavnite metodi na Pravniot fakultet vo Skopje ne gi podgotvile da praktikuvaat pravo. Vo nekolku navrati izjavija deka nau~ile ne{to za praksата duri otkako zapo~nale da sta`iraat. Tie, sepak, negoduваа за op{tata postavenost koja jasno e predvidena so zakonite, t.e deka praktikantstvoto po diplomiraweto e neophoden faktor pred vlezot vo pravnata praksa.

Iako sta`iraweto kako uslovot e razumno, nedostatokot na standardizacija i kvalifikacija go pravi iskustvoto od sta`iraweto neednakvo.

Uslov za polagawe na pravosuden ispit

Samo lica-dr`avjani na Makedonija koi imaat diplomirano na praven fakultet i koi go imaat polo`eno pravosudniot ispit mo`at da stanat ~lenovi vo AKRM. Pri toa, ministerot za pravda go odobruva i ispitot polo`en vo porane{na Jugoslavija, no ne podocna od 1990 godina. Ispitot polo`en vo bilo koja druga zemja ne se priznava. Mnogi postari advokati imaat polo`eno pravosuden ispit vo nekoja od drugite porane{ni jugoslovenski republikи, no vo poslednite 14 godini pravosudniot ispit na Makedonija e edinstveniot priznaen ispit.

Spored Pravilnikot za polagawe na pravosudniot ispit (Slu`ben vesnik na Socijalisti~ka Federativana Republika Jugoslavija 9/89) Komisijata za pravosuden ispit (vo ponatamo{niot tekst ispitna komisija), formirana od Ministerot za pravda, go sproveduva pravosudniot ispit. Zakonot za pravosudniot ispit i Pravilnikot za polagawe na pravosudniot ispit statutarno go reguliraat procesot. Iako i dvata akta datiraat od pred steknuvaweto na nezavisnosta na Makedonija, sepak izgleda deka dobro slu`at kako struktura za sproveduvawe na pravosudniot ispit.

Iako pravosudniot ispit potpa|a pod nadle`nost na Ministerot za Pravda, otkako ministerot }e ja nazna~i ispitnata komisija, site pogolemi aktivnosti okolu sproveduvaweto na ispitot gi izvr{uva ispitnata komisija. Ministerot za Pravda obezbeduva opredelena tehnika pomo{. Ispitnata komisija broi pet ~lenovi koi imaat dvegodijen mandat. Eden od niv e pretdsedatel na komisijata. Sekoj ~len e odgovoren za odredena oblast od pravoto. Momentalno, ispitnata komisija ja so~inuvaat sudii od Vrhovniot sud, no vo minatoto del od nea bile i profesori po pravo i iskusni advokati.

Ispitnata komisija gi sostavuva ispitnite pra{awa, go izveduva ispitot i ocenuva. Seg{nata metodologija e takva {to ~lenot odgovoren za opredelenata oblast od pravoto go sproveduva toj del od ispitot, no minimum tri ~lenovi moraat da bidat prisutni na ispitot, pri {to mnozinstvoto od niv moraat da dadat povolna ocenka za da se polo`i ispitot. Vo praktikata, samo ~lenot odgovoren za soodvetnata oblast prisustvuva na ispitot. Zna~i, istata li~nost gi testira site kandidati vo odredena oblast od pravoto i dokolku upotrebuva ednakvi standardi,

rezultatite od testot }e bidat konzistentni. Ispitot se ocenuva samo so polo`il ili ne polo`il, bez gradirawe na ocenkata.

Prijavuvaweto za ispitot e ~isto mehani~ki proces: kandidatot gi podnesuva dokumentite i pla}a nadomestok. Dokolku sé e vo red so dokumentite, toj mo`e da go polaga ispitot. Pri toa, ne se baraat informacii vo vrska so kvalitetot na dvegod{niot sta` ili karakteristikite na kandidatot. Ministerstvoto za Pravda ne vr{i proverka dali kandidatot ima kriminalno dosie ili nekoi drugi pre~ki. Nadomestokot varira zavisno od brojot na ispitite koi se polagaat; prviot pat aplikantite pla}aat 9 000 MKD (okolu \$180). Dokolku kandidatot polo`i tri od pette ispiti, ne mora da gi povtoruva ispitite {to gi polo`il i ostanatite ispiti }e go ~inat 2 500 MKD i 3 000 MKD (okolu \$60) za pismeniot i usniot ispit soodvetno. Ispitot se finansira direktno od sopstveni prihodi. Ispituva~ite se pla}aat vrz osnova na brojot na ispitite koi gi odr`ale.

Ne postojat posebni ~asovi za podgotovka na ispitot. Mo`e da se kupi prira~nik, no nitu edna grupa ne nudi finansiska pomo{ za nabavka na u~ebnikot, nitu pak postojat {kolarini za pokrivawe na tro{ocite za ispitot.

Godi{no se odr`uваат pet ispiti: vo fevruari, april, juni, oktovri i dekemvri. Prijavite se podnesuvaat pome|u prvi i petnaesetti vo mesecot pred ispitniot datum zaедно со потребните dokumenti i nadomestokot. Ispitnata komisija mo`e da odredi bilo koj den za odr`uvawe na ispitot, no voobi~aeno odreduva raboten den. Obi~no ispitot se odr`uva vo Apelacioniot sud vo Skopje, no ponekoga{ i na Pravniot fakultet.

Statistika na polo`eni vo poslednite godini:

SESIJA	2002		2003		2004	
	polo`ile	padnale	polo`ile	padnale	polo`ile	padnale
FEVRUARI	34	5	26	1	37	7
APRIL	21	9	29	2	43	6
JUNI	44	5	41	4		
OKTOMVRI	31	2	55	1		
DEKEMVRI	38	1	65	9		
VKUPNO	168	23	216	17		

Stapka na polo`eni	86,4%
93%	83,75%

Ne se vodi statistika za stапката на polo`eni spored polovata ili etni~kata struktura. No, intervjuirane

smetaat deka, vo poslednite godini, se pove}e etni~ki Albanci go polagaat ispitot i deka ispitot go polagaat pove}e `eni vo odnos na ma`i, pri {to `enite imaat povisoka stapka na polo`eni. Kako {to e zabele`ano vo Faktorot 7, otkako diplomiranite na UJIE }e go ispolnat zadol`itelniot sta`, sigurno pogolem broj na etni~ki Albanci }e go polagaat pravosudniot ispit. Ne e poznato kakvo vlijanie }e ima zdobivaweto so pravno obrazovanie na tri jazici (makedonski, albanski i anglicki) vrz polagaweto na pravosudniot ispit na makedonski.

Vo soglasnost so pravilata, kandidatot treba da polo`i minimum tri od pette oblasti za vreme na eden ispit, no ostatakot mora da go polo`i vo narednite {est meseci. Kandidatot nema pravo na `alba, no mo`e da pobara prodol`uvawe na rokot. Dokolku mu e potrebno dopolnitelno vreme za polagawe na ispitot (na primer poradi bolest, rabota) rokot mo`e da se prodol`i. Do odredena mera, teoretski, na ispitot se testiraat su{tinski i prakti~ni oblasti od pravoto. Prviot den od ispitot se sostoi od ustavno pravo, Krivi~en zakonik i postapka. Vtoriot den od ispitot se odr`uva edna nedela podocna i se sostoi od gra|ansko pravo i postapka, trgovsko i trudovo pravo. Krivi~nata i gra|anskata postapka se polagaat i pismeno i usno. Ostanatite predmeti se polagaat samo usno. Poradi toa {to od kandidatite se bara da odgovarat na pra{awata vo soglasnost so tekovnoto zakonodavstvo, do opredelena mera ispitot gi vklu~uva najnovite promeni. Posleden pat ispitot be{e obnoven vo januari 2004 godina, a pretposleden vo 1999 godina.

Kaj usniot ispit, postoi golem broj na potencijalni pra{awa (okolu 50). Na sekoj kandidat mu se postavuваат po tri pra{awa. Pra{awata se javno poznati i istata kombinacija na pra{awa se postavuva na pove}e ispitit. Sepak, varira konkretnata kombinacija na pra{awa na koja mora da odgovori sekoj kandidat. Procedurata za pismenite ispitit e takva {to na sekoj kandidat mu se dava razli~na kombinacija na materijali od predmeti (izjava od policiska istraga, dokaz, izjavi itn.) zaedno so zape~atena odluka na Vrhovniot sud. Potoa, kandidatot mora da go razgleda materijalot i da donese odluka na razli~nite strani.

So ogled na toa {to potencijalnite pra{awa od usniot del od ispitot se poznati i prethodno objaveni, ne e mo`no da se ostvari nefer prednost so predvremeno otkrivawe na pra{awata od ispitot. Ocenuvaweto mo`e da bide izvor na nefer tretman, no poradi toa {to pet razli~ni ispituvaji go ocenuvaat ispitot, sekoj obid za korupcija bi baral golemi napori. Ne be{e prijavena korupcija pri

procedurata na polagawe na pravosudniot ispit, iako nekoi od intervjuiranite smetaat deka povlasten tretman imaat kandidatite koi se vo rodninski ili prijatelksi vrski so ispituvanje ili koi imaat visoka funkcija. So ogled na toa {to procesot na ispituvawe e izrazito subjektiven, te{ko e da se doka`at vakvite indikacii.

Dopolnitelno, odredeni advokati koi rabotat stopansko pravo ne polagaat samo pravosuden ispit, tuku i ispit so koj stanuvaat specijalisti za industriska sopstvenost. ^lenot 120 od Zakonot za industriska sopstvenost predviduva registaracija na diplomirani pravnici koi go imaat polo`eno specijalisti~kiot ispit. Otkako }e se registriraat, ovie advokati mo`at da zastapuваат klienti pred Odborot za industriska sopstvenost.

Procesot na polagawe na pravosudniot ispit e transparenten vo smisla na toa {to usmenite pra{awa i se dostapni na javnosta. ^esto na ispitot prisustvuvaat ~lenovite na semejstvoto ili prijatelite na kandidatite, no najgolemiot del od publikata go so~inuvaat idnite kandidati koi sakaat da se zapoznaat so procesot i da vidat kako se odgovaraat pra{awata. Ova ja namaluva potencijalnata korupcija kaj ispituvanje, bidejji povlasteniot tretman na odredeni kandidati bi bil o~igleden za site. Sepak, nekoi od intervjuiranite smetaat deka site kandidati ne se tretiraat ednakvo.

Faktor 10: Organ za izdavawe licenci

Priemot vo advokaturata se odviva preku nepristrasen organ i e predmet na razgleduvawe na nezavisna i nepristrasnja sudska vlast.

ZAKLU^OK

KORELACIJA: POZITIVNA

Priemot vo AKRM e samoreguliran, no e predmet na administrativno razgleduvawe. Pravnicate koi ne se advokatite nemaat organ za izdavawe na licenci.

Analiza/Osnova:

Otkako }e go polo`i pravosudniot ispit, kandidatot podnesuva barawe za priem do Komisijata za priem na AKRM. Prijavite se obrabotuvaat prili~no povr{no. Procedurata za dobivawe na licenca za vr{ewe advokatska dejnost e izlo`ena detalno so ~lenovite 10-13 od Zakonot za

advokatura i ~lenovite 56-60 i 64-69 od Statutot na Advokatskata komora. AKRM e organ za izdavawe na licenci za advokatite.

Spored ~lenot 66 od Statutot na AKRM zaедно со baraweto za priem koe se dostavuva do Komisijata za priem na AKRM, kandidatite treba da dostavat i:

- Kratka biografija;
- Dokaz za zavr{en praven fakultet;
- Dokaz za polo`en pravosuden ispit;
- Uverenie za dr`avjanstvo;
- Uverenie od Zavodot za socijalna gri`a (deka e sposoben za rabota);
- Uverenie deka protiv nego ne se vodi proces;
- Potvrda od Zavodot za vrabotuvawe za nevrabotenost
- Uverenie za neosuduvanost;
- Preporaka od rabotodavecot i advokatskata zaednica.

So ogled na toa {to AKRM e nevladino telo, priemot vo AKRM ne e pod vlijanie na vladata. Advokatite vo Makedonija se gordeat so svojata nezavisnost od vladata i re{itelno ja ~uvaat taa nezavisnost. Barieri pri priemot ne predizvikuva ni dopolnitelnata dokumentacija utvrdena vo ~lenot 66.

Kako {to vidovme prethodno, osven polagawe na pravosudniot ispit, ne postoi dopolnitelna procedura za dobivawe na licenci za pravnicite koi ne se advokati koi mo`at da zastapuваат klienti vo gra|anski predmeti.

Dobro e utvrdena `albenata postapka, koja se primenuva vo slu~aj na odbivawe na priemot. Na primer, so ~lenot 67 od Statutot na AKRM se veli: "Komisijata za priem donesuva re{enie so koe se odbiva baraweto za priem. Protiv re{enieto so koe se odbiva priemot kandidatot ima pravo na `alba vo rok od 15 dena od denot na priemot na re{enieto." Vo poslednite godini zabele`an e edinstven slu~aj na odbivawe na priemot za sudija koj imal otpovikuvawe. Toj pokrena upraven spor, po {to be{e potvrdena odlukata na AKRM za odbivawe na ~lenstvoto.

Nadle`ni organi vo AKRM proizleguvaat od ^len 13 (2) od Zakonot za advokatura, koj predviduva deka "Po `albata protiv re{enieto so koe se vr{i priem ili se odbiva baraweto za upis vo Imenikot na advokatite re{ava nadle`en organ na Komorata opredelen so akt na Advokatskata komora na Republika Makedonija vo rok od 15 dena od priemot na re{enieto."

Faktor 11: Nediskriminatorski pristap (vlez)

Vlezot vo profesijata advokat ne se odbiva poradi pripadnost na rasa, pol, seksualna orientacija, boja na ko`ata, politiko ili drugo mislewe, etni~ki ili socijalni korenii, pripadnost na nacionalno malcinstvo, imot, ra|awe, ili fizi~ki nedostatoci.

ZAKLU^OK	KORELACIJA:	NEUTRALNA
Vlezot vo AKRM ne e o~igledno diskriminatorski. Prevzemeni se afirmativni ~ekori za da se obezbedi pogolema zastopenost na malcinstvata, no zastopenost na etni~kite malcinstva i `enite vo profesijata e niska.		

Analiza/Osnovi

Kako {to napomenavme vo Istoriskiot pregle, Makedonija e multietni~ka dr`ava so zna~aeno etni~ko albansko naselenie koe zazema okolu 25% od vkupnoto naselenie. Ostanatite etni~ki malcinstva, vklu~uvaj}i gi Romite, Srbite, Turcite, Vlasite i Bo{wacite pretstavuvaat skoro 10% od naselenieto. Sprotivno na ova, okolu 6% od advokatite vo AKRM se etni~ki Albanci i u{te 6% se od ostanatite malcinstva. Vo odnos na polovata zastopenost, okolu 32% od ~lenovite na AKRM se `eni.

Dr`avjanstvoto e izri~en uslov za pravnicate koi te`neat da vlezat vo profesijata i da go polagaat Pravosudniot ispit. Zakon za advokatura, ~len 12. Dodeka te~noto govorewe na makedonskiot jazik ne e izri~no usloveno za pravnicate koi te`neat da vlezat vo profesijata, toa se podrazbira, bidej}i Pravosudniot ispit e organiziran samo na makedonski i golem del od Pravosudniot ispit se polaga usno. Ova sozdava mo`ni pre~ki za kandidatite Albanci.

Ne postoi dokaz za ve{ta~ki pre~ki koi gi sozdava AKRM za da go odrekuva pravoto na kandidatite da se zapi{uvaat vrz osnova na etni~ka pripadnost, polova, itn. AKRM ima 1320 ~lenovi. ^lenstvoto na rapidno se zgolemi vo poslednata decenija kako rezultat na socio-ekonomskite promeni. Mnogu od pravnicate koi rabotea vi pravnite oddelenija na dr`avnite pretprijatija koi otidoa pod ste~aj stanaa ~lenovi na AKRM.

III. USLOVI I STANDARDI NA PRAVNATA PRAKSA

Faktor 12: Osnovawe na nezavisnata pravna praksa

Advokatite se mo`at da izvr{uvaat pravna praksa nezavisno ili vo zdru`enie so drugi advokati.

ZAKLU^OCI	KORELACIJA: POZITIVNA
Advokatite izvr{uvaat pravna praksa nezavisno bez ograni~uvawa. Konceptot na slobodno zdru`uvawe na advokatite e {totuku zapo~nat da se razviva i postoi opredelen otpor pri osnovaweto na advokatski dru{tva.	

Analiza/Osnova:

Zakonot za advokatura, izri~no vo ~len 6 (2) predviduva: "Advokatskata dejnost advokatite mo`at da ja vr{at kako advokati poedinci i advokati zdru`eni vo advokatsko dru{tvo." Iako ~lenot 46 od Statutot na AKRM predviduva deka : "Advokatskata dejnost ja vr{i advokat poedinec ili advokatsko dru{tvo, kako edinstvena profesija." Vo porane{nite informacii, AKRM izvestuva{e deka seu{te nema registrirano advokatski firmi, no vo Juni 2004 godina, trojca advokati ja osnovaa prvoto advokatsko dru{tvo. Kako i da e, op{to prifatenoto tolkuvawe na ovie odredbi e deka advokatskiote dru{tva se neprifatlivi. Nekoi postari advokati se na stav deka e nelegalno spored niv da se zanimavaat so advokatura vo bilo kakva forma osven kako advokati poednici.

Bez ogled na statutarnoto tolkuvawe, vo Makedonija postojat advokatski dru{tva. Advokatskite dru{tva se karakteristi~no mali (od 2 do 10 vraboteni) i ~esto se sostaveni od kombinacija na eden advokat, stru~ni sorabotnici (nekoi od niv imaat polo`eno pravosuden ispit) i mo`ebi i pripravnici. Dokolku ima pomo{nici vo toj slu~aj stanuva zbor za mal broj. Rakovodniot partner gi donesuva site odluki i site drugi vo dru{tvoto se vraboteni. Obi~no, ne postojat dogovori za pratnerstvo ili dogovori za rabota. Intervuiranite izjavija deka postoi t.n "xentelmentski dogovor" vo odnos na pla}aweto.

Kako vo mnogu zemji, pogolemiot del od advokatite se advokati poedinci. Se ~ini deka ne postojat pravni ili drugi pre~ki za osnovawe na advokatsko dru{tvo, vsu{nost, mnogu od advokatite ja vodat svojata rabota od nivnite domovi. Generalno poplakite na advokatite koi bea intervuirani vo vodeweto na pravnata praksa se odnesuваат на finansiite i sozdavawe на klientela. Eden od

intervjuiranite izjavi deka tro{ocite za otvorawe na kancelarija iznesuvaat minimum 1000 Evra, {to e nad mo`nostite na advokatite po~etnici. Iako sevkupnite tro{oci za kancelarija se relativno mali, sepak tro{ocite se previsoki za prose~nите advokati po~etnici. Pove}eto od advokatite nemaat kompjuter, stati~ni telefoni, prostorija za priem, pomo{nici, biblioteka ili drugi pogodnosti, no sepak tie mora sepak da kupat opredelena kancelariska oprema, da imaat mobilen telefon, da pla}aat kirija, ~lanarina vo AKRM, i ostanati tro{oci.

Po polo`uvaweto na pravosudniot ispit, mnogu pravnici se odlu~uваат да rabotat kako stru~ni sorabotnici vo advokatski kancelarii. AKRM vodi registar za stru~ni sorabotnici. Advokatot koj rakovodi so kancelarija e e odgovoren za nejzinoto rabotewe dodeka stru~nite sorabotnici se vraboteni vo kancelarijata. Iako ova e naj~est na~in za novite pravnici da se steknat so iskustvo, kvalitetot na mentorstvoto varira me|u kancelariite. Stru~nite osrabotnici (koi imaat pol`eno pravosuden ispit) se pojavuваат vo sudovite vo ime na klientite i imaat prava i obvrski kako i registrirane advokati. Otkako Pretsedatelot na sudot }e nazna~i advokat vo predmet po slu`bena dol`nost, ~esto stru~nite sorabotnici go zastapuваат klientot.

Pravnite konsultanti se ~esto organizirani kako korporacii ili ponekoga{ delat kancelariski prostor. Od neodamna tie se organizirani kako Dru{tva so ograni~ena odgovornost (DOO) i partnerstva, za koi e predvidena registracija vo sudovite.

Mladite pravnici ~esto ~ustvuваат deka kompleksnosta na formuliraweto na organizacija i oficijalnata birokratija se pre~ki pri zapo~nuvaweto na praktikuvawe na pravo. Pove}eto smetaat deka nemaat dovolna klientela za osnovawe na advokatska kancelarija ili advokatsko dru{tvo. Edinstvena preprrana slu`ba koja funkcionira se odnesuva na zastapuvawe predvideno spored siroma{ko pravo, no i ovaa dejnost e konkurentna. Advokatite sogleduваат prednost pri izvr{uvaweto na pravnata praksa delej}i kancelariski prostor, ortaklak ili druga forma na zdru`uvawe, no postojat mnogu mali upatstva za osnovawe na pravna struktura. Vsu{nost, tie zapo~nuvaat kako stru~ni sorabotnici so mnogu poznati advokati i koga tie }e izgradat svoe ime, toga{ tie otvaraat svoi kancelarii.

Faktor 13: Sredstva i Nadomest

Advokatite imaat pristap do informacii povrzani so pravoto i drugi izvori za obezbeduvawe na stru~na pravna praksa i primaat soodveten nadomest za tie uslugi.

ZAKLU^OK	KORELACIJA: NEGATIVNA
Pristap do pravni izvori e ograni~en za pogolemiot del advokati. Nadomestokot za pove}eto pravni uslugi ostanuva mal poradi toa {to e baziran na ekonomskata situacija. Nadomestokot na advokatite koi se nazna~eni po slu`bena dol`nost e istotaka mnogu nisko.	

Analiza/Osnova

Pravnicite imaat mnogu ograni~en pristap do pravnite izvori kako {to se zakonite, podzakonski akti, sudske odluki, komentari i drugi relevantni informacii koi im se potrebni za da gi zastapuваат interesite na nivnite klienti. Sudskite odluki se raspredeluvaat samo na sudii. Ostanatite izvori za istra`uvawe (knigi, zakoni, studii) ako se dostapni, se relativno skapi. Za advokatite koi ne se od Skopje dostapnosta do izvorite e se razbira polo{a. Tipi~na advokatska kancelarija nema biblioteka, kompjuter, pristap do internet, itn. (Vidi Faktor 12), posebno vo pomalite gradovi. Sudiite dobivaat Slu`ben vesnik na Republika Makedonija i kopii od sudske odluki. ^esto tie gi spodeluvaat ovie materijali so advokatite. ABA/CEELI predhodno ima publikuvano sudske odluki koi im bile distribuirani na advokatite. I pokraj toa, otkako e prekinata distribucijata ne postoi publikacija na sudske odluki dostapna za advokatite. Pozna~ajni zakoni se dostapni preku internet veb stranici (Makedonskiot praven resursen centar <http://mlrc.org.mk/>) i preku drugi specijalizirani zdrue{enija na pravni profesionalci, kako na primer Zdrue{enieto na pravnici od stopanstvoto na Republika Makedonija (ZPSRM). Me|utoa, mnogu od advokatite nemaat pristap do Internet.

Intervjuirane imaa razli~ni pogledi na specijalizacijata, no zaedni~ki konsenzus be{e deka stopanstvoto nema da poddr`i specijalizacija i deka advokatite rabotat kako na krivi~ni taka i na gra|anski predmeti. Postojat nekolku istaknati “poznati” advokati krivi~ari koi nemaat te{kotii vo sozdavaweto na bogata klientela, no zabele{ka na advokatite deka nedostiga dovolna klientela vo krivi~nite predmeti za da se poddr`i specijalizacija. Intervjuirane o~igledno ja sfa}aat va`nosta na razvivawe na stru~nost vo edna oblast od pravoto, no ekonomskata realnost gi prinuduva da

toleriraat deka pove}eto advokati treba da bidat stru~ni vo golem borj na oblasti.

So 1320 advokati registrirani na 2 022 547 `iteli, o~igledno e deka advokatite se natprevaruvaat na ograni~en pazar. Nitu eden od intervjuiranite ne izjavи deka ima premnogu advokati, tuku site mislea deka gi ima dovolno. Stotici pravnici }e navleguvaat vo pravnata profesija sekoja godina, no o~igledno e deka stopanstvoto vo momentov ne e na nivo da gi poddr`i. Postoi specijalisti~ki ispit za intelektualna sopstvenost, so koj se ovozmo~uva praktikuvawe pred Odborot za industriska sopstvenost (vidi Faktor 9).

Cenata na pravnite uslugi e predvidena so Zakonot za advokatura i Tarifata za nagradata i nadomestok na tro{ocite za rabota na advokatite na AKRM od 1993 godina. (vo ponataomo~niot tekst Tarifnik na AKRM). ^lenot 19 od Zakonot za advokatura predviduva "Advokatot ima pravo na nagrada i nadomestok na tro{ocite za izvr{enata rabota vo vr{eweto na advokatskata dejnost spored Tarifata za nagradata i nadomestok na tro{ocite za rabota na advokatite." Statutot na AKRM vo ~lenot 37 mu dava pravo na Upravniot odbor da ja usvoi Tarifata. Seg{nata Tarifa e usvoena na 28 mart, 1993 godina i izmenite na Tarifata se odnesuvaat kako na gra|anskite taka i na krivi~nite predmeti. ^lenot 1 od Tarifata predviduva: " So ovaa tarifa se odreduva visinata na nagradata i tro{ocite na dadenata pravna pomo{ ". Kako rezultat na toa, iako strukturata nagraduvawe e uredena, toa se odnesuva za minimalniot nadomest i advokatite isto taka mo`at da se dogovaraat za nagradata so nivnite klienti. Tarifata pretstavuva pove}e osnovno napatstvo za nagraduvawe otkolku apsoluten uslov. Interesno e toa deka ~lenot 3 predviduva deka " Vo slu~ai vo koi edna od strankite e stransko fizi~ko ili pravno lice, i vo predmeti vo koi ima prilozi na stranski jazik, ili se kontaktira na stranski jazik, nagrada e dvojno pogolema".

Iako postoi zabele`itelen pazar za branitelite nazna~eni po slu`bena dol`nost (ex officio), dobivaweto na nazna~uvawe e konkurentno i nagradata ~esto docni i e pod utvrdenata visina spored Tarifata. Dali advokatite dobivaat dovolna nagrada od dr`avata za nivno nazna~uvawe kako braniteli po slu`bena dol`nost varira od region do region. Dr`avata obezbeduva fondovi za pla}awe preku sudskite buxeti. Pla}aweto na nagradite ne se pravi preku centralen izvor, i zavisej}i od sudot, pla}aweto varira. Intervjuiranite izjavija deka istoriskoto docnewe na isplatata sega e podobreno. Karakteristi~no e deka zastapuvaweto po

slu`bena dol`nost se pla}a polovina od sumata koja e predvidena so Tarifata, no sude~kiot sudija ima ovlastuvawe da odredi ja odredi visinata na nagradata, i nekoi od intervjuiranite izjavija deka vo nekoi instanci visinata na nagradata e pogolema.

Osven ako advokatot raboti vo kompanija, obi~no tie imaat mnogu malku pomo{nici. Eden izvor na pomo{nici se pripravnicate koi go ispolnuvaat uslovot pred polagawe na pravosudniot sistem. Drug izvor se diplomirani pravnici koi imaat zavr{eno pripravni~kiot sta~, no seu{te go nemaat polo`eno pravosudniot ispit ili del od nego. Sepak zapadniot sistem na pomo{nici ne e {iroko primenet, tie nemaat stru~ni sorabotnici, sekretari, kancelariski rakovoditeli, ili drugi vraboteni. Pove}eto zavisat od nivnite mobilni telefoni za kontakt so javnosta i nemaat sistem za odgovarawe na povici, glasovna po{ta ili drugi pogodnosti.

Nasekade vo Makedonija, pove}eto od advokatskite kancelarii se skoncentrirani vo delovite vo blizina na sudovite. Bidej}i tie se fizi~ki locirani blisku do nivnata rabota ova nekoga{ pretstavuva problem za dostapnosta na prostor. Vo opredeleni oblasti nema prostor za dopolnitelni kancelarii, i zatoa postoe~kite advokati imaat mali kancelarii. Pravnite konsultanti i advokatite na koi prete`no rabotata ne im e povrzana so krivi~nata materija pronao|aat ne{to podobro. Skopje do`ivuva grade`en bum vo koj nov deloven prostor im e dostapen za advokati. Nadvor od Skopje, advokatite i pravnicate koi ne se advokati imaat izbor za prostor i ponekoga{ rabotat od doma.

Te{ko e da se odredi generalno dali pravnite profesionalci se finansiski uspe{ni. Iako postojat nekoi poznati pravni profesionalci ko odreduvaat visoki nagradi, mnogu pravni profesionalci po~etnici se borat da obezbedat finansi.

So prilivot na advokatite vo AKRM vo izminative godini, se poka`uva deka ima pove}e advokati od potrebniot broj koi rabotat na krivi~no pravna materija. Branitelite po slu`bena dol`nost ne se soodvetno plateni za da obezbedat stru~na nezavisna odbrana. Mnogi advokati zavisat od sistemot za nazna~uvawe na braniteli za da imaat soodveten prihod, posebno koga zapo~nuvaat so praksata. Pove}eto od advokatite rabotata na gra|anski predmeti, so {to mo`at da si obezbedat soliden del od nivnnite prihodi. Nasekade vo Makedonija, voo~liv op{t predizvik so koj se soo~uваат advokatite e navleguvaweto na notarite vo pravnite materii vo soglasnost na skore{nite

odluki na Ustavniot sud so koi se poni{ti monopolot na advokatite (vidi Pregled na pravnata profesija). AKRM ima{e zapo~nato kampawa za za{tita na monopolot na advokatite na ovie raboti (Vidi Faktor 22). Intervjuiranite koi ne se advokati zabele`uvaat deka advokatite zemaat pove}e nadomest od predvideniot samo za pojavuvawe vo sud i ~esto zabele`uваа vrz osnova na nivnite uveruvawa deka advokatite ne pla}aat danok na nivnite prihodi.

Isto taka e te{ko da se utvrdi dali pravnicite koi ne se advokati se finansiski obezbedeni. Pravnicite koi rabotat vo firmi, koi ~esto gi zastapuvaat nivnite rabotodavci/klienti vo gra|anski postapki proizleguva deka se dobro plateni. Tie gi imaat najdobrite rabotni uslovi, mnogu pomo{ni sretstva, i dobivaat plata. Zakonot za Parni~na postapka ~lenovite 140-150 gi opredeluvaat standardite za stranata koja go dobila sporot da gi povrati si gi nadomesti parni~nite tro{oci (nadomestot za advoka i tro{ocite). Sepak, sudot odlu~il deka ako pravnicite koi rabotat vo firmi dobivaat plata kako vraboteni, nivnite klienti nemaat pravo da ja nadomestat nagradata za advokat.

Odredbite za nadomest na nagradata za advokatot se nao|aat isto taka i vo Zakonot za krivi~na postapka i Zakonot za parni~na postapka. Na primer, spored ~lenot 88, stav 2, alinei 7 i 8 od Zakonot za krivi~na postapka tro{ocite vklu~uvaat: . . . “nagrada i nu`ni izdatoci na branitelot, nu`ni izdatoci na privatniot tu`itel i na o{teteniot kako tu`itel i na nivnite zakonski zastapnici, kako i nagrada i nu`ni izdatoci na nivnite polnomo{nici;” Dopolnitelno, vo stavot 3 od istiot ~len, “Pau{alniot iznos se utvrduva vo ramkite na iznosite opredeleni so propis, so ogled na traeweto i slo`enosta na postapka . . .” Ponatamu, vo stavot 4 se predviduva, “Tro{ocite . . . na ovoj ~len, kako i nu`nite izdatoci na nazna~eniot branitel i nazna~eniot polnomo{nik na o{teteniot kako tu`itel (~lenovi 67 i 93), vo postapkata poradi krivi~nite dela za koi se goni po slu`bena dol`nost, se isplatuvaat odnapred od sredstvata na organot {to ja vodi krivi~nata postapka . . .” ^lenot 93, stav 1, isto taka predviduva deka “Nagradata i nu`nite izdatoci na branitelot i na polnomo{nikot na privatniot tu`itel ili na o{teteniot e dol`no da gi plati zastapuvanoto lice, bez ogled na toa koj spored odlukata na sudot e dol`en da gi podnesuva tro{ocite na krivi~nata postapka . . .”. Sepak, spored stavot 2 od istiot ~len “Polnomo{nik {to ne e advokat nema pravo na nagrada, osven na nadomest na nu`nite izdatoci.” Nagradite za advokatite se opredeleni

vo Tarifnokot na AKRM, {to isto taka go opredeluva vo ^lenot 144 od Zakonot za parni~na postapka, koj predviduva deka "Ako e propi{ana tarifa za nagrada na advokati ili za drugi tro{oci, ovie tro{oci }e se odmerat spored taa tarifa". Za naplatata za pobaruuvaweto se prvezemaat oddelni aktivnosti, i nema informacii za toa kolku ~esto naplata e ovozmo`ena.

Kako i vo sekoja zemja, sevkupnata ekonomski razvoj vo Makedonija se javuva kako najzna~aen pokazatel za finansiskiot mo`nosti na pravnite profesionalci.

Faktor 14: Kontinuirana pravna edukacija

Pravnicite imaat pristap do kontinuiranata pravna edukacija za da gi odr`at i zajaknat svoite ve{tini i znaewe koi gi bara pravnata profesija.

ZAKLU^OK	KORELACIJA: NEUTRALNA
Me unarodnite donatorski organizacii bea tie koi prvi~no obezbeduваа kontinuirana pravna edukacija (KPE). Makedonija nema vospostaveno uslovi za kontinuirana pravna edukacija za advokatite i pravnicite koi ne se advokati. No sepak, pravnicite koi ne se advokati dobivaat mnogu malku kontinuirana pravna edukacija.	

Analiza/Osnova

^lenot 34 (2) (8) od Zakonot za advokatura predviduva deka AKRM " se gri`i za stru~no sposobuvawe i usovr{uvawe na advokatskite stru~ni sorabotnici i advokatskite pripravnici". ^lenot 3 od Statutot na AKRM ja odrazuva ovaa odredba : "se gri`i za stru~no sposobuvawe i usovr{uvawe na advokatskite stru~ni sorabotnici i advokatskite pripravnici". Edinstveno povikuвawe za kontinuirana pravna edukacija (KPE) za advokatite e vo ^lenot 24 i ^lenot 25 od Eti~kiot kodeks na AKRM. ^lenot 25 predviduva deka advokatot bi trebalo "Svoite intelektualni sposobnosti, profesionalni i druti javni aktivnosti, mora sekoga{ da gi razviva vo ramkite na dejnosta na advokatskata profesija". ^lenot 26 ponatamu predviduva deka "So neprekinato stru~no usovr{uvawe i podigawe na svojot li~en i moralen ugled, advokatot ja ispolnuva svojata profesionalna dol`nost i se sposobuва за uspe{no vr{ewe" . Vsu{nost, kontinuiranata pravna

edukacija e izrazena vo smisla na samousovr{uvawe, otkolku kako bilo kakva zadol`itelna pravna edukacija.

Realnosta, vsu{nost, e deka advokatite se navistina svesni za potrebata za kontinuirana pravna edukacija i mnogu od niv istotaka ne se vo mo`nost istata da ja dobijat preku AKRM. AKRM izvesti deka pove}e od 300 advokati zele u~estvo na 18 seminari i okrugli masi vo 2003 godina. Za kontinuiranata pravna edukacija ne bea naplateni nikakvi nadomestoci. Nekoi od okruglite masi bea organizirani vo vrska so predlo`enite zakonski izmeni i razvivaweto na odgovor na neodamne{nite odluki na Ustavniot sud. Poradi toa brojot na KPE nastani koi vsu{nost bea oddr`ani i u~estvoto na istite bea mnogu mali. KPE be{e finansirana od donatori i ko-sponzorirana od AKRM, koja istotaka obezbedi i lista na pokaneti u~esnici. AKRM naveduva deka vo nejzinite ramki postoi Komisija za kontinuirana pravna edukacija, no mnogu mali napori bea prevzemeni vo odnos na obezbeduvaweto na direktna kontinuirana pravna edukacija preku AKRM. So po~it kon finanskите sredstva na AKRM, sepak nema{e sredstva sobrano za KPE.

Postojat i dopolniteni pra{awa kako na primer u~estvoto vo KPE. Koga se predviduvaat KPE nastani, AKRM odbira pokaneti od svoeto ~lenstvo preku pokanite koi gi upatuva do Advokatskite zaednici. Teoretski, lokalnite Advokatski zaednici vr{at izbor na u~esnicite, no postojat dokazi deka oderedni ~lenovi se postojano se pokanuваат дodeka ostanatite nikoga{ ne se vklu~eni.

Implementacijata i merkite za gradewe na doverba se potencirani vo Ramkovniot dogovor “ se pokanuva me|unarodnata zaednica da pomogne vo treningot na advokati, sudii i javni obviniteli od ~lenovite na zaednicite koi ne se mnozinstvo vo Makedonija, so cel da se ovozmo`i zgolemuvawe na nivnata zastapenost vo pravosudniot sistem.” (oddel 5.4). Vo poslednите pet godini me|unarodnite donatori, kako na primer Sovetot na Evropa, ABA/CEELI, OBSE, OPDAT, EAR i Me|unarodnata organizacija za migracija obezbeduваа sodr`ina, predava{i i site tro{oci za kontinuiranata pravna edukacija vo Makedonija.

Me|unarodnite organizacii se gri`at da obezbedat obuka za advokati i pravnici koi ne se advokati vo sklop na nivnite posebni proekti. OBSE obezbeduva obuka za advokati i pravnici koi ne se advokati koi u~estvuваат во Proektot za nabquduvawe na rabotata na sudovite i Helsin{kiot komitet istotaka ja obezbeduва istata obuka za svoite sovetnici. Intervjuiranite ja potenciraa

potrebata za dopolnitelni obuki za Evropskata Konvencija za ^ovekovi Prava na koja Makedonija e potpisnik, ^ovekovi prava, osnovnите prava, rakovodewe so advokatski dru{tva i advokatski ve{tini. Dosega se nema oddr`ano obuka za pravna etika.

Ograni~enata KPE e obezbeduva postojano vo Skopje ili vo Ohrid (prvenstveno poradi konferencиските mo`nosti i relaksiranata atmosfera. Iako se obezbeduva mnogu mala KPE vo regionite, Makedonija e mala zemja i najgolem del od advokatite `iveat pomalku od dva ~asa od Skopje.

Pribli`no 600, pove}eto ne advokati, pravnici od stopanstvoto vo MZPS u~estvuvaat vo kontinuiranata pravna edukacija na nivnite polugodi{ni konferencii. Posebni temi na interes se prezentiraat i na u~esnicite im se dava kniga so materijali koi bile prezentirani i izlo`eni za vreme na simpoziumot.

Postoi silna potreba za kontinuirana pravna edukacija poradi zna~ajnite promeni vo legislativata. Nedostatokot na finansii }e ja namali `elbata na pravnite profesionalci za pogolema KPE za opredeleno vreme.

Faktor 15: Malcinska i polova zastapenost

Etni~kite i religioznite malcinstva, kako i dvata pola, se soodvetno zastapeni vo profesijata pravnik.

ZAKLU^OK	KORELACIJA: NEUTRALNA
Nitu etni~kite malcinstva niti `enite se ednakvo zastapeni vo pravnata profesija. Dodeka se prevzema akcija za korekcija na pomalata etni~ka zastapenost, }e pomine opredeleno vreme koga plodovite na ovie obidi }e se sogledaat.	

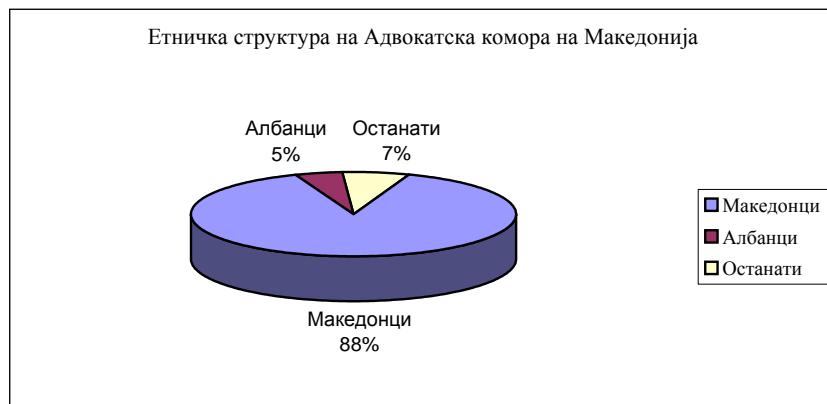
Analizi/Osnova

Iako etni~kite malcinstva i `enite se nesoodvetno zastapeni vo pravnata profesija, niti polovata niti etni~kata zastapenost e op{to prifatena kako problem vo profesijata. Poinaku otkolku edukativnite programi op{ani podolu, ne postojat programi so koi aktivno se bara vklu~uvawe na `enite ili malcinstvata.

Etnikum

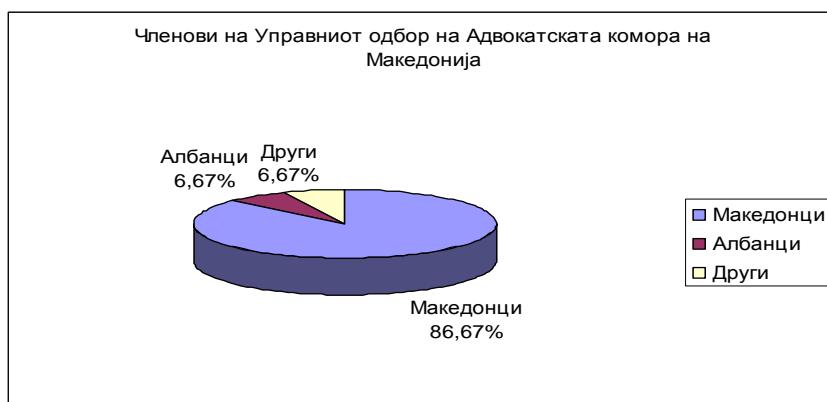
Vo soglasnost so Popisot od 2002 godina, brojot na naselenieto vo Makedonija e 2,022,547; 1,297,981 ili

64,18% se Makedonci, 509,083 ili 25,17 se Albanci, I 215,483 ili 10,75 se od ostanatite malcinstva (Turci, Vlasi, Romi, Srbi I Bo{waci). Kako {to e navedeno podolu, etni~kite malcinstva se nesoodvetno zastapeni vo AKRM.

Vkupno	Makedonci	Albanci	Turci	Vlasi	Romi	Srbi	Bo{waci
1320	1087	71	4	17	1	52	6

Управувачко тело на AKRM е Управниот одбор. Управниот одбор е составен од 15 членови вклучувајќи го и Председателот, од кои 13 се Мakedonci, еден Albanec и еден Srbin.

Меѓу при~ините за оваа нерамнотешка помеѓу advokatite е тоа дека историски гledано etni~kite malcinstva nemaat studirano na pravnite {coli vo ist broj kolku i etni~kite Makedonci, i тоа дека стапката на porast na albanskoto naselenie e povisoka отколку na makedonskoto naselenie во poslednите 10 godini. Pritoa, faktot дека pravosudniot ispit, ~ие polo~uvawe e zadol`itelno za upis во AKRM, e predviden само na makedonski jazik bi mo`elo да биде исто така faktor. Во секој slu~aj, brojkite ne se rezultat na pravno sankcionirana diskriminatorska praksa (види Faktor 11).

Edna od nasokite na Ramkovniot dogovor e zgolemuvaweto na brojot na profesionalcите кoi se etni~ki Albanci i podobruvawe na mo`nostite studentite koi se etni~ki Albanci da studiraat na albanski jazik. Osnovaweto na pravniot fakultet pri UJIE be{e prviot ~ekor kon eliminirawe na pre~kite za pogolemo u~estvo na malcinstvata vo pravniot sistem.

Upis na UJIE (spored etnikum)

Godina	Makedonci	Albanci	Turci	Bo{waci	Romi	Srbi	Vkupno
2001/2002	/	220	/	/	/	/	220
2002/2003	27	310	3	/	/	/	340
2003/2004	97	268	10	2	/	/	377
Vkupno	124	798	13	2	/	/	937

Druga nasoka od Ramkovniot dogovor be{e toa deka principot na pozitivna diskriminacija }e se primeni vo upisot na dr`avnite univerziteti za kandidateite od malcinstvata dodeka upisot ne reflektira pravi~nost spored strukturata na naselenieto vo Makedonija. Iako, od 1991 godina Makedonija ima{e “politika na pozitivna diskriminacija” za upis na univerzitetite finansirani od strana na dr`avata, izmenite na Zakonot za visoko obrazovanie usvoeni vo Juli 2003 godina ja zajaknaa taa politika.

Pove}e informacii, vidi “Izve{taj za u~estvo na malcinstavata vo pravnata profesija vo Makedonija” ABA/CEELI (Septemvri 2004).

Pol

Iako AKRM ne vodi oficijalna statistika za polovata zastapenost, preku pregledot na Registrarot na advokati mo`e da se zaklu~i deka okolu 32% od advokatite se `eni.

Momentalnata polova analiza poka`uva:

Vkupno	Ma`i	@eni
1320	900	420

Kako i da e, procentot na `enite advokati varira od skoro 40% vo Skopskiot region do 0% vo pomalite gradovi kade `iveat prete`no Albanci.

Site `eni koi bea intervirani imaa cvrst stav deka ne postoi polova diskriminacija vo pravnata profesija i

skoro postojano potenciraa deka `enite se pobrojni od ma`ite vo sudstvoto. Polovata zastapenost vo sudstvoto e: 291 ma`i (46,6%) i `eni (53,4%), SRI 2004. Intervjuiranite smetaa deka niskata brojka na `eni registrirani kako advokati se bazira na: nivnata bezvolnost da otvorat sopstvena advokatska kancelarija, deka `enite pretpo~itaat da imaat zasnovano redoven raboten odnos i zatoa baraat rabota vo sudstvoto, ili kako pravni konsultanti ili pravnici vo kompanii i deka mnogu ma`i se registrirani kako advokati bidej}i ne mo`at nikade da zasnovaat redoven raboten odnos.

Nedovolno zastapeni vo AKRM se malcinstvata kako i `enite, pri {to e vpe~atliv totalen nedostatok na `enite od malcinstvata vo AKRM. Objasnuwata na intervjuiranite bea predvidlivi vo izjavuvaweto deka nedostatokot na `eni Albanksi koi se odlu~uvaat da stanat advokati proizleguvaat od konzervativnite obi~ai i tradicijata i istotaka deka kulturata na Albancite ne gi ohrabruva `enite da imaat biznis ili pravni~ki karieri.

Kako {to ne postoi organizacija na pravnici koi ne se advokati, taka i nepostojat statistiki za etni~kite malcinstva i za `enite. Kako i da e, se poka~uva deka `enite se podobro prestaveni na toa pole.

Faktor 16: Profesionalna etika i odnesuvawe

Kodeksite i standardite za profesionalna etika i odnesuvawe se vospostaveni za pravnicite, koi istotaka se pridr`uvaat do niv.

ZAKLU^OK	KORELACIJA: NEGATIVNA
Iako AKRM ima doneseno Kodeks za eti~ko odnesuvawe, toj e nedovolno primenet. Pravnicite koi ne se advokati nemaat profesionalni standardi i javnosta e generalno kriti~na za nedostatokot na etika kaj advokatite.	

Analiza/Osnova

Pod ingerenciite na Zakonot za advokatura, AKRM gi prepoznava pra{awata povrzani so etikata. Na primer, ~lenot 5 predviduva ovlastuvawe na AKRM da “ usvoi Kodeks na etika”. ^lenot 17, stav 1, predviduva deka “Pravnata pomo{ na strankata advokatot ja dava sovesno i stru~no, soglasno so zakon, Kodeksot na advokatskata etika i drugite akti na Komorata i kako tajna go ~uva ona {to mu

go doverila strankata.”. Stavot 3 od istiot ~len sodr`i odredba vo odnos na dvojno zastapuvawe, “Pravna pomo{ ne mo`e da se dade koga po istata pravna rabota toj ili drug advokat od negovata kancelarija ili advokatskoto dru{tvo daval pravna pomo{ na sprotivnata stranka”. Usvojuvaweto na Kodeksot na etika na AKRM e predviden vo ~len 34, stav 2, alineja 7, koj predviduva deka AKRM “donesuva Kodeks na advokatskata etika”

Kodeksot za eti~ko odnesuvawe posleden pat be{e osovremen vo 2002 godina, so tehnika pomo{ od strana na ABA/CEELI. Eti~kiot kodeks na AKRM e sepfaten i predviduva specifi~en vodi~ za advokatite za principite na odnesuvawe, vklu~uvaj}i:

- Odnosi so negoviot klient vklu~uvaj}i doverlivost, odgovorno zastapuvawe i odrekuvawe;
- Odredbi za konflikt na interesi vo slu~aj na zastapuvawe na dvete stranki spored dogovor;
- Konflikt na interesi vo zastapuvaweto na sprotivnata strana vo ist predmet ili vo dejstvija sprotivni na negoviot klient;
- Osnesuvawe so po~it kon sudot i upravnite organi, vklu~uvaj}i ~esno zastpuvawe na zakonot i faktite;
- Obvrski kon AKRM i kon ostanatite nejzini ~lenovi povrzani so kolegijalnosta i profesionalizmot;
- ^uvawe na profesionalni tajni;
- Kontinuiranost pri edukacijata vo oblasta na pravoto i odr`uvawe na visoka reputacija;
- Uslovi za podu~uvawe i mentorstvo na pripravnici.

Eti~kiot kodeks na AKRM neformalno ja povrzuva povredata na Eti~kiot kodeks na AKRM kako osnova za poveduvawe na disciplinska postapka: “nepo~ituuvaweto na ovie pravila i principi od Kodeksot za profesionalna etika na advokati, stru~ni sorabotnici i pripravnici pretstavuva povreda na principite. Site advokati se dol`ni da se gri`at za pravilna primena na ovoj Kodeks, kako i da ja prijavat sekoja povreda na profesionalnata etika od strana na nivnite kolegi preku nadle`nite organi na AKRM.” Kodeks za etika, Preamble.

^lenot 31 od Pravilnikot za disciplinska postapka na AKRM (vidi Faktor 17) ne go spomenuva direktno Eti~kiot kodeks na AKRM, no toj inkorporira nekoi od odredbite na Eti~kiot kodeks na AKRM kako osnovi za inicirawe na disciplinska postapka. Pritoa, ^lenot 31 (4) predviduva “ne se odnesuva vo soglasnost so dolukite na Sobranieto ili Upravniot odbor na AKRM” da bide disciplinski prekr{ok. Upravniot odbor na AKRM go kreiral Eti~kiot

kodeks na AKRM na toj na~in da se podrazbira deka advokatite mora da se pridr`uvaat kon nego.

Pri za~lenuvaweto vo AKRM advokatot mora da potpi{e izjava so koja toj ili taa gi ima pro~itano i se soglasuva so dokumentite i pravilnicite na AKRM, vklu~uvaj}i go i Eti~kiot kodeks. Zakon za advokatura ^len 11, Statut na AKRM ~len 68. Pravnata etika ne e zadol`itelten predmet na Pravniot fakultet, iako intervjuiranite od univerzitetot insistiraa deka etikata e dovolno vklu~ena vo site predmeti. Pritoa, ne postoi uslov za advokatite da imaat obuka za etika i nitu edna ne bila oddr`ana.

Kako {to zabele`avme predhodno, pravnicate koi ne se advokati nemaat zadol`itelna organizacija ili zadol`itelni pravila ili pravilnici. ZPSM raboti kako volonterska organizacija koja sponzorira simpoziumi dvapati godi{no i koja ima doneseno Eti~ki kodeks koj e za pofalba no koj nema izvr{ni odredbi. Pravnite profesionalci koi imaat polo`eno pravosuden ispit, no koi odlu~ile da ne bidat ~lenovi nitu na AKRM nitu na ZPSM sekako ne se obvrzani so zakon da gi po~ituvaat Eti~kiot kodeks na ili drugi pravni akti.

Intervjuiranite tvrdea deka Eti~kiot kodeks na AKRM e neefikasen i mnogu ~esto ignoriran vo praksa, iako toj predviduva soodvetni upatstva za va`ni pra{awa toj ne se po~ituva. Izjavite na intervjuiranite bea mo{ne negativni so komentari pregolemite tarifi, slaba podgotvenost i obuka i nedostatak na etika.

Nekoi primeri na op{to po`aluwawe se deka advokatite gi odolgovlekuvat sudskite postapki za da zarabotat pove}e pari; advokatite gi informiraat svoite klienti deka im se potrebni pari za da potkupat sudija ili svedok, pri {to klientite nikoga{ ne znaat dali advokatot gi dal parite na sudijata ili svedokot; i deka uslugite se pod standardite. Na primer, eden od intervjuiranite izjavi deka negoviot advokat pobral od nego da obezbedi nepostoe~ki dokaz za sudewe vo gra|anski predmet vo koj advokatot pobral dokumentacija za tro{oci za popravki. Drug eden od intervjuiranite ne informira{e za slu~aj kade vremeto za podnesuvawe na `alba isteklo I negoviot advokat ne podnel `alba. Advokatot imal dokument potpi{an od strana na klientot vo koj pi{uvalo deka klientot e zadovolen od negovata rabota, so {to se za{titil od podocne`na tu`ba za lo{o rabotewe ili pokrenuvawe na disciplinski slu~aj protiv nego.

Faktor 17: Disciplinska postapka i sankcionirawe

Advokatite se predmet na disciplinska postapka i sankcionirawe za prekr{uvawe na standardite i pravilata na profesijata.

ZAKLU^OK	KORELACIJA: NEGATIVNA
Iako advokatite se predmet na disciplinska postapka na AKRM, mnogu retko se prevzemaat disciplinski merki. Ne postojat sredstva za izvr{uvawe na disciplinski merki protiv pravnice koi ne se advokati.	

Analiza/Osnova

Upravniot odbor na AKRM (vo soglasnost so ^lenovite 30-32 od Zakonot za advokatura i ^lenovite 22, 26-31 i 42 od Statutot na AKRM) usvoija Pravilnik za Disciplinska odgovornost vo 2003 godina, so koj se ureduva seopfaten sistem na disciplinski postapki za prekr{uvawe na standardite na AKRM. Dodeka toj ne upatuva na Eti~kiot kodeks, mnogu identi~ni dejstvija se opi{ani vo istiot.

Sepak, disciplinskite prekr{uvawa se detalno definirani vo ~lenot 31 i vklu~uvaat:

- Nedavawe ili nesovesno davawe na pravna pomo{ (vklu~uvaj}i nekoi slu~ai na konflikt na interes);
- Nepostapuvawe vo soglasnost so ovlastuvaweto;
- Prekr{uvawe na doverlivosta; i
- Administrativni prekr{uvawa (propu{tawe na pla}awe ~lanarina, izvestuvawe do AKRM za promena na lokacijata, natpisot, reklamirawe, bavewe so druga profesija, itn.)

Baraweto za disciplinska postapka se podnesuva do Disciplinskiot obvinitel (izbran od Sobranieto na AKRM) i ne postojat ograni~uvawa vo odnos koj mo`e da podnese barawe za disciplinska postapka. Postapkata predviduva soslu{uvawe so pravo na `alba vo ramkite na AKRM. Dokolku advokatot e nezadovolen toga{ toj mo`e da inicira upravna postapka do Vrhovniot sud, po {to obvinuvawata }e stanat javni.

Postapkata e precizno definirana i soodvetno go za{tituva obvinetiot advokat: soodvetna zabele{ka na obvinuvawata, pravo na branitel, pravo na soslu{uvawe, soodvetno period za priprema na odbranata, pravo na fer i navremeno soslu{uvawe, i pravo na `alba. Postapkata za ~uvawe na

predmetite od barawata za disciplinska postapka e utvrdena so upravni registri. ^len 37 od Pravilnikot za disciplinska postapka na AKRM. Kone~nите odluki se vmetnuvaat vo dosijeto na advokatot i se objavuваат во vesnikot na AKRM. ^len 38 od Pravilnikot za disciplinska postapka na AKRM.

Vo izminative godini na godi{nite sobranija na AKRM, na usmen na~in se izvestuваат delegatite za brojot na podnesenite barawa i brojot na zapo~natite slu~ai bez otkrivawe na imiwata na obvinetite advokati. AKRM istotaka od neodamna vo nivniot vesnik zapo~na da vodi lista za advokatite koi bile disciplinirani, obvinuvawa i kazni. Barem eden slu~aj bil, spored ka`uvawata, ob`alen od Disciplinskiot sovet vo upraven spor do sudot (pri {to odlukata na AKRM bila potvrdena). Disciplinskata postapka protiv advokatite vo glavno e fer vo obvinuvaweto na advokatite i ne e prizvana za nesoodvetna. Sepak, iako ocenite na intervjuiranite za disciplinskite postapki be{e rangirana od 0-12 za izminatata godina, ne bea obezbedeni statistiki od strana na AKRM.

^etiri disciplinski slu~ai bea objaveni vo vesnikot na AKRM od januari 2004:

- Kazna od 5000 denari (okolu 100\$) za naru{uvawe na ugledot na komorata. Advokatot vr{el ne-advokatski aktivnosti, izvr{uvaji pozicija na Pretsedatel na Upraven odbor na kompanija;
- Kazna od 5000 denari za zastapuvawe klienti vo predmeti protiv osiguritelna kompanija vo koja negoviot tatko raboti kako praven sovetnik;
- Kazna od 5000 denari protiv advokat za reklamirawe vo vesnik, kade se objavuva deka taa }e obezbeduva odgovori na pravni pra{awa vo sledniot broj na vesnikot;
- Kazna od 5000 denari za naru{uvawe na ugledot na komorata. Advokatot bil vraboten kako direktor za pravni raboti vo kompanija.

Sepak, isklu~itelната kontrola на AKRM на disciplinskata postapka има вlijanie vrz transparentnosta, nedostatokot na transparentnost dodeka advokatot е прогласен за vinoven ne izgleda deka e nesoodvetna. Eden novinar од intervjuiranite, izrazi zagri`enost за nedostatokот на mo`nosta за dobivawe на informacii za predmetite koi se vo postapka, no ova ne proizleguva deka e problem. Koga drug novinar од intervjuiranite go zapra{al Pretsedatelot na AKRM за disciplinskite obvinuvawa, nemu mu bile obezbedeni informacii. Dodeka mnogu sovremenii

disciplinski odbori ja sogledale mudrosta vo vklu~uvaweto na ne-advokati vo disciplinskata postapka, ova ne e ideja koja e prijatna za advokati. Sekako, imaj}i sudii i porotnici vo disciplinske odbori bi ja zgolemile doverbata na javnosta vo postapkata.

Objavenite slu~ai ne upatuvaat na pra{awata pokrenati od intervjuiranite vo glavno povrzani so zastapuvaweto na dvete strani vo ist predmet, nedostatok na soodvetno pravno zastapuvawe, nepojavuvaweto vo sud, napla}aweto na nagrada, i mito. Advokatite koi bea intervjuirani bea kriti~ni vo odnos na disciplinskata postapka kako i pravnice koi ne se advokati. Izjavite deka zastapnikot zema pari od dvete strani za vreme na postapkata bea zaedni~ki. Nastrana na izgleditite za nedostatok na akcija vo po{iroki ramki za slabostite na praksata, Koga sankciite bea vovedeni, kaznata be{e mala okolu 5000 denari.

Vo celost, bazirano vrz goleminata na ~lenstvoto i navodite na intervjuiranite za lo{o odnesuvawe, proizleguva deka ima relativno malku postapki pokrenati protiv advokati. Zanemaruwaweto na pravata na gra|anite i nivnite o~ekuvawa i na{tetuva na ugledot na advokatite. Postojat najmalku nekolku pokazateli deka AKRM zapo~na da go upatuva ova pra{awe preku prosleduvawe, ili barem objavuvawe, na barawata vo izminatata godina.

Makar {to nitu eden od intervjuiranite ne izvesti zabele`al nepravedno disciplinsko soslu{uvawe, postojat izve{tai za zakani od strana na AKRM za disciplinska postapka. Vo 2002 godina, ima{e {trajk na advokatite na povik na Sobranieto na AKRM vo odnos na noviot Zakon za advokatura. Nekoi advokati, pove}eto od Skopje no isto taka i nadvor od Skopje , ne go po~ituваа {trajkot. AKRM pokrena disciplinski postapki protiv advokatite vo 2002 godina. Na krajot disciplinske predmeti bea otfrleni. Vo nekolku slu~ai, AKRM odrdi deka advokatot ima odgovornost kon negoviot klient da se pojavi vo sud bezogled na {trajkot (dokolku slu~ajot e povrzan so pritvor, advokatot mora da se pojavi vo sudot za da gi za{titi pravata na klientot). Dopolnitelno, AKRM navodno se ima zakanuvano na advokatite so disciplina dokolku tie ne uspeat da se pridr`uваат kon najdobrite interesi utvrdeni od strana na Odborot, vklu~uvaj}i u~estvo vo aktivnosti koi ne se odnesuваат na odgovornosta na advokatite.

Disciplinskata postapka na AKRM e edinstvenata postoe~ka disciplina za advokatite. Pravnice koi ne se advokati

ne se opfateni nitu vo nivnata pravna praksa nitu vo drugite nivni raboti.

IV. Pravna pomo{

Faktor 18: Dostapnost na pravnata pomo{

Postoi dovolen broj na kvalifikuvani pravnici, koi se zanimavaat so pravo vo site regioni od zemjata, so {to site lica dobivaat adekvaten i navremen pristap do pravna pomo{ vo soglasnost so svoite potrebi.

ZAKLU^OK

KORELACIJA: POZITIVNA

Advokatite se adekvatno rasporedeni niz zemjata, so {to se obezbeduva pristap do pravna pomo{.

Analiza/Osnova:

Vo Republika Makedonija ima 1320 registrirani advokati na 2 022 547 `iteli. Brojot na advokati koi {to rabotat vo poodelnite regioni (advokatski zaednici) e ramnomerno raspredelen niz zemjata vo soodveten razmer so brojot na naselenieto. Pove}eto od advokatite se koncentrirani vo Skopje, no i drugite regioni se dobro pokrieni. So ogled na toa {to Republika Makedonija e relativno mala zemja pri {to re~isi site delovi od zemjata se povrzani so Skopje, advokatite zastapuvaat i vo sudovite vo drugite regioni pokraj regionot vo koj {to `iveat. Mal broj od intervjuiranite izrazija zagri`enost vo vrska so dostapnosta na pravnite uslugi vo oddelni regioni. Zatoa se ~ini deka ima dovolen broj na advokati-braniteli vo krivi~nite predmeti na celata teritorija na Republika Makedonija.

Iako site intervjuirani advokati ne se slo`uvaat so faktot deka postoi pregolem broj na advokati, tie isto takia smetaat deka brojot na advokati e dovolen. Republika Makedonija ima golem broj na predmeti za koi se donesuva odluka vo osnovnite sudovi, od soobra}ajni prekr{oci pa se do ubistva. Intervjuiranite ~esto se `alea za dolgite odlo`uvawa na predmetite i za dol`inata na vremeto pred predmetot da se iznese pred sud. Dokolku advokatite bi bile vklu~eni vo site predmeti bi postoealo opravduvawe ne samo za golemiot broj na advokati, tuku i za previdenoto idno zgolemuvawe. Sepak, za pove}eto slu~ai ne e potrebno zastapuvawe od advokat. Isto takia, zna~ajno e deka duri i golemiot broj na krivi~ni predmeti se vo golem del

rezultat na nedostatokot na predhodno dogovarawe. Sudeweto mo`e da bide izbegnato samo dokolku obvinetiot se soglasi nedvosmisleno da ja priznae vinata.

Pra{awata pokrenati od najbrojnoto malcinsko naselenie so posebno accent na pra{awata za prekr{uvawe na ~ovekovite prava, gra|anskite prava na begalcite i raselenite lica, pravoto na sopstvenost na socijalnite slu~ai i drugi pra{awa, se tretirani od strana na me|unarodnite organizacii (vidi Faktor 19).

Kone~no ~lenot 84 od Zakonot za parni~na postapka go zabranuva pro se zastapuvaweto vo slu~aite kade {to vrednosta ja nadminuva sumata od 1.000.000,00 denari. "Ako vo parnicite za imotno-pravni barawa vrednosta na predmetot na sporot preminuva 1.000.000 denari, polnomo{nici na pravnite lica mo`at da bidat samo lica koi imaat polo`en pravosuden ispit." Zakon za parni~na postapka ~len 84. Pravnicite koi ne se advokati kako {to se pravnicite vo kompaniite ili pravnite konsultanti ~esto gi zastapuваат klientite vo predmeti nad taa vrednost otkolku advokatite.

Faktor 19: Pravna pomo{ za siroma{ni

Advokatite u~estvuvaat vo specijalni programi zaradi obezbeduvawe na efektiven pristap do pravnite uslugi za site lica osobeno siroma{nite i onie koi se li{eni od sloboda.

ZAKLU^OK

KORELACIJA: NEUTRALNA

Pravna pomo{ se obezbeduva za siroma{nite obvineti vo krivi~na postapka, no nedovolnoto finansirawe na ovoj sistem rezultira so neadekvatno pravno zastapuvawe. Me|unarodnite donatorski organizacii, direktno ili indirektno, obezbeduvaat zastapuvawe za siroma{nite vo nekrivi~nite predmeti.

Analiza/Osnova:

Pravna pomo{ vo krivi~ni predmeti (nazna~uvawe na branitel po slu`bena dol`nost)

Makedonskoto zakonodavstvo gi predviduva uslovite za obezbeduvawe na besplaten branitel za obvinetiot vo krivi~na postapka. Ottuka, obvinetiot ima pravo na

branitel (po slu`bena dol`nost) nazna~en od strana na sudot vo pove}e instanci. Na primer, ~lenot 66 od Zakonot za krivi~na postapka predviduva:

(1) Ako obvinetiot e nem, gluv ili nesposoben samiot uspe{no da se brani, ili ako protiv nego se vodi krivi~na postapka za krivi~no delo za koe vo zakonot e propi{ana kazna do`ivoten zatvor, mora da ima branitel u{te pri prvoto ispituvawe.

(2) Obvinetiot mora da ima branitel ako protiv nego e opredelen pritvor za vreme dodeka trae pritvorot.

(3) Po podignatiot obvinitelen akt poradi krivi~no delo za koe so zakon e propi{ana kazna zatvor od deset godini ili pote{ka kazna zatvor, obvinetiot mora da ima branitel vo vremeto na dostavuvaweto na obvinitelniot akt.

(4) Obvinetiot na koj mu se sudi vo otsustvo (~len 292) mora da ima branitel {tom }e se donese re{enie za sudewe vo otsustvo.

(5) Ako obvinetiot vo slu~aite na zadol`itelna odbrana od prethodnite stavovi na ovoj ~len sam ne zeme branitel, pretsedatelot na sudot }e mu postavi branitel po slu`bena dol`nost za natamo{niot tek na krivi~nata postapka do pravosilnosta na presudata. Koga na obvinetiot }e mu se postavi branitel po slu`bena dol`nost po podignatiot obvinitelen akt, za toa }e se izvesti obvinetiot zaedno so dostavuvaweto na obvinitelniot akt.

Ponatamu so ~lenot 67 od ZKP se predviduva: "Koga ne postojat uslovi za zadol`itelna odbrana, a postapkata se vodi za krivi~no delo za koe so zakon e propi{ana kazna zatvor nad tri godini, na obvinetiot mo`e, po negovo barawe, da mu se postavi branitel, ako spored svojata imotna sostojba ne mo`e da gi podnesuva tro{ocite na odbranata."

Vo praksata, sudot sekoga{ nazna~uva advokat dokolku toa e potrebno. Intervjuiranite izjavija deka za pomali krivi~ni dela ponekoga{ obvinetiot go zastapuva ~len na negovoto semejstvo ili nekoj vo koj obvinetiot ima doverba. Pra{aweto za zastapuvawe na pravnice koi ne se advokati ima pred se ekonomska priroda i preststavuva pri~ina za zagri`enost kaj AKRM zaradi prevzemaweto na nivnoto ekskluzivno pravo da obezbedat pravna pomo{ kako {to e obrazlo`eno vo Faktorot 21.

Vo Republika Makedonija ne postoi programa za javen branitel, me|utoa site advokati registrirani vo AKRM mo`at da bidat nazna~eni kako braniteli vo krivi~nite predmeti pri {to se plateni od strana na dr`avata.

Postapkata za nazna~uvawe ili izbor na braniteli po slu`bena dol`nost se razlikuva vrz osnova na fazata na postapkata, policijata, regionot, istra`niot sudija i sude~kiot sudija, no nema{e indikacija deka zastapnikot ne bil nazna~en kako {to bilo pobarano. Praksata e takva da vo nekoi policiski stanici mu se obezbeduva na privedeniot lista na advokati od AKRM od koja toj samiot mo`e da izbere advokat. Pred da zapo~ne istra`niot sudija so ispr{uvaweto, toj go pregleduva dosieto za da potvrdi dali obvinetiot pobaral branitel. Edno od negovite prvi pra{awa e da go pra{a obvinetiot dali bara branitel i ako toj ne mo`e da si go dozvoli, sudijata mu nazna~uva branitel. Praksata na sude~kite sudii e da nazna~uваат braniteli od listata na advokati.

Postoi opredelena zagri`enost okolu nazna~uvaweto, rabotata i pla}aweto na branitelite nazna~eni po slu`bena dol`nost vo Makedonija. Postoi indikacija deka sudiite neophodno ne gi nazna~uваат advokatite po red(vidi Zaklu~oci). Nekoi intervjuirani uka`aa deka vo zavisnost od obvinenieto, sudijata }e nazna~i advokat za koj smeta deka podobro }e go zastapuva obvinetiot. Istotaka postoi i indicija deka advokatite se zasegnati bidej}i tie ne se nazna~uваат pravi~no ili ~esto kolku {to treba da bidat. Odgovorite se deka frekfencijata na nazna~uvawe varira vo golema mera (eden do dva predmeti vo godina do {est predmeti vo eden mesec). Pritoa, nekoi advokati (verojatno onie so dovolno predmeti) se odlu~uваат da ne bidat staveni na listata na advokati za nazna~uvawe. Iako e te{ko da se opredeli, sega{nata praksa na nazna~uvawe mo`e da e predmet na favorizirawe.

Iako nazna~uvaweto po slu`bena dol`nost se bara od mnogu advokati, nadomestokot prodol`uva da bide nesoodveten. Pritoa, sude~kiot sudija ja odreduva visinata na nadomestokot. Nadomestokot proizleguva deka e pribli`no okolu 50% od Tarifata, no varira vo zavisnost od odreduvaweto na sude~kiot sudija za vremeto ili vrednosta za izvr{enite uslugi. Osven toa, nadomestokot za uslugite e tradicionalno mnogu baven. Mnogu od intervjuiranite izjavija deka nim nikoga{ ne im bil dadен nadomest za opredeleni zastapuvawa vo minatoto. Vo momentov, nadomestokot e mnogu podobar, no sepak ~esto isplatata na istiot docni so meseci.

Pravna pomo{ vo gra|anskite predmeti

Zastapuvaweto na siroma{nite klienti e predvideno preku golem broj na izvori kako preku AKRM (preku finansirawe na drugite od prihodite na AKRM) i preku razni me|unarodni donatorski grupi. Tarifnikot na AKRM predviduva "za strankata koja e izzemena od pla}awe na tro{ocite na postapkata spored zakon (siroma{ko pravo), advokatot e dol`en da dade besplatna pravna pomo{". ^len 6 od Tarifnikot na AKRM.

AKRM vo izminatiot period ima osnovano pravni kliniki, "Besplatna pravna pomo{ - Pravna kultura i socijalizacija", vo {est gradovi nevklu~uvaj}i go Skopje (Bitola, Gostivar, Kumanovo, Del~evo, [tip i Ohrid). Klinikite obezbeduvaat pomo{ za: socijalni slu~ai, hendikepirani lica, samohrani roditeli, slu~ai na semejno nasilstvo, `rtvi na trgovija so lu|e i begalci. Klinikite se rakovodeni vo koordinacija so lokalni NVO. Imaj}i kancelarii vo prostoriite na NVO, tie rabotat bez kancelariski tro{oci. Stru~ni sorabotnici rabotat vo kancelariite i preku AKRM obezbeduvaat ispolnuvawe na 2 godi{niot pripravni~ki sta`. Advokatite rabotat na volonterska osnova. AKRM organizira trkalezni masi so eksperti preku koi se obezbeduva po~etna obuka za advokatite, no stru~nite sorabotnici ne dobivaat nikakva obuka.

AKRM izvestuva deka vo 2003 godina bile napraveni preku 300 konsultacii i 20 predmeti bile zavr{eni. Pravnata pomo{ se nudi bez diskriminacija na osnova na etni~ka, jazi~na, polova i druga pripadnost i malcinstvata se celni grupi.

OBSE sponzorira programa nare~ena "Pravnici vo op{tinite", projekt za besplatni pravni soveti koj e zapo~nat kako trimese~en pilot projekt vo porane{nite krizni oblasti vo dve op{tini: Lipkovo i Kamewane. Pove}eto od predmetite bile od gra|anska materija: dr`avjanstva, pravo na socijalna pomo{, i predmeti koi proizleguvaat od semejni odnosi. Advokatot mo`e da dava soveti, no ne i da zastapuva gra|ani pred sudot. Tie obezbeduvaat pomo{ samo nekolku ~asa na den i toa den do dva vo nedelata.

Pomo{ta za `rvite na semejnoto nasilstvo se obezbeduva vo Skopje preku NVO "ESE", no sepak se obezbeduva samo ograni~ena pomo{. "TEMIS", Makedonsko zdru`enie na `eni pravnici, obezbeduva{e trening programi i pomo{ za `rvite na trgovija so lu|e preku grantovi donirani od IOM i OBSE. TEMIS, istotaka, sponzorira i SOS linija za

direktna pomo{ za `rtvite na semejno nasilstvo. Gra|ansko op{ttestvo - CSRC ARKA od Kumanovo i Zdru`enieto za za{tita na pravata na Romite od [tip obezbeduvaat pomo{ za Romite povrzani so problemi okolu dobivaweto na dr`avjanstva, so finansiska pomo{ od UNHCR. Helsin{kiot Komitet sponzorira Klinika za besplatna pravna pomo{ za gra|anite, pred se za slu~ai povrzani so ~ovekovite prava. Tie pripremaat dokumenti i obezbeduvaat pomo{, no isto tak aadvokatite od programata zastapuvaat klienti vo site sudski postapki. Vo 2003 godina, Helsin{kiot Komitet ima obezbedeno pomo{ vo pribli`no 500 slu~ai, i vo 2004 godina tie prepostavuvaat deka brojot }e bide dupliran. Pribli`no polovina od klientite na koi im be{e obezbedena pomo{ imaat advokati i Helsin{kiot Komitet obzbeduva pravna pomo{ na ovie advokati. Helsin{kiot Komitet isto tak a go poddr`uvaat Proektot za nabqduuvawe na rabotata na sudovite koj funkcionira preku mre`a na pravnici nabqduuva~i, ~ij broj se dvi`i od 35 do 40 nabqduuva~i. Helsin{kiot Komitet intervenira dokolku e potrebno vo slu~aite povrzani so ~ovekovite prava.

So pomo{ od me|unarodnite donatori, nekolku NVO i pomagat na Romskata zaednica vo vrska so problemi so dr`avjanstvata. Glaven problem so koj se soo~uvaat ovie NVO e nedostatok na sredstva za pla}awe na taksite (100 Evra za edno barawe za dr`avjanstvo) i nedostatok na sredstva za vrabotenite i pravnite raboti.

Iako ima postojat golem broj na organizacii koi obezbeduvaat pravna pomo{, te{ko e da se opredeli dali za siroma{nite e obezbedena pravna pomo{. Mo`ebi postoi potreba za koordinacija ili unificiran sistem za pravna pomo{.

Faktor 20: Alternativno re{avawe na sporovi

Advokatite gi sovetuvaat svoite klienti za postoeweto i mo`nosta za medijacija, arbitra`a ili sli~ni alternativi na sudskite postapki.

ZAKLU^OK	KORELACIJA: NEGATIVNA
Alternativite na sudskite postapki generalno ne se dostapni i sovetuvawe za koristewe na ARS mo{ne retko se predviduva.	

Analiza/Osnova:

Zakonot za parni~na postapka, Oddel 30, ~lenovi 438-459, predviduva mehanizam za parni~arite da koristat "Izbrani sudovi", {to pretstavuva tri~len arbitra`en sud. Zakonodavstvoto predviduva upotreba vo me|unarodnite dogovori, no taa mo`e da bide koristena vo sekoe vreme dokolku strankite se slo`at vo pismena forma vo postapkata. I pokraj postoeweto na odredbi za arbitra`a, ovoj vid na re{avawe na sporovi ne e dovolno razvien vo Makedonija i se koristi samo vo retki okolnosti. Nekoi od intervjuiranite izjavija deka arbitra`ata se koristi vo biznis kontekst so stranski klienti. Intervjuiranite izjavija deka tro{ocite za arbitra`a ja pravat neprivle~na alternativa za nivnite klienti. Kako rezultat na ova, mnogi advokati ne gi sovetuваат svoite klienti za mo`nosta za ARS. Zakonodavstvoto predviduva deka tri~len arbitra`en sud treba da bide platen od strana na parni~arite, i ottuka advokatite gledaat na toa kako na ne{to neprivle~no i skapo. Vo su{tina, individualci pretpo~itaat besplaten sudske sistem otkolku tro{ok za Izbran sud. Ne postojat programi vo sudovite za medijacija ili arbitra`a i ARS ne e predvidena vo programite na pravnite fakulteti.

Brojni projekti uka`uваат deka postoi interes za ARS koj e momentalno vo razvoj. Ju`na Evropa Razvoj na Kompanii (SEED) i Me|unarodnata finansiska korporacija (IFC) rabotat na izrabotka na Zakonot za medijacija. Pritoa, Evropskata agencija za rekonstrukcija (EAR) raboti so svoi konsultanti na Zakonot za trgovska arbitra`a.

Nekoi od intervjuiranite uka`aa za tradicijata na medijacija vo Republika Makedonija i smetaat deka medijacijata bi bila prifatliva za gra|anite vrz osnova na ovaa tradicija. Generalno mislewe e deka golem broj od intervjuiranite ne se zapoznaeni so bilo koj vid na ARS i ne gi sovetuvale svoite klienti za mo`nosta za ARS.

V. Profesionalni asocijacii

Faktor 21: Upravuvawe so organizaciите i nivnata nezavisnost

Profesionalnite asocijacii na pravnicите se samostojni, demokratski i nezavisni od dr`avnite vlasti.

ZAKLU^OK
KORELACIJA: NEUTRALNA
AKRM e samostojna i nezavisna od dr`avnata vlast.

Nedostatokot na regulativa kaj AKRM i elitisti~koto vodstvo pretstavuvaat pre~ka za demokratskata zastapenost. Ostanatite profesionalni asocijacii se vo za~etnata faza na razvoj.

Analiza/Osnova:

AKRM e osnovana vo 1946 godina, vedna{ po Vtorata svetska vojna. Za da bide ~len na AKRM liceto mora da se zanimava so advokatura. Liceto mo`e da raboti kako pravnik i da gi zastapuva klientite vo sud, bez da bide ~len na AKRM. Sepak, AKRM pretstavuva ekskluzivno telo koe obezbeduva zastapuvawe pri odbrana vo krivi~na predmeti vo site zadol`itelni slu~ai na odbrana, pri {to advokatite-~lenovi na AKRM se zastapnici na re~isi site krivi~no obvineti.

Zakonot za advokatura gi utvrduva op{tite karakteristiki i zadol`enija na AKRM, kako i nezavisnosta na AKRM. Konkretno, ~lenot 2 veli deka “Advokaturata e samostojna i nezavisna javna slu`ba koja edinstveno obezbeduva i dava pravna pomo{.”. Ponatamu, spored ~lenot 5 “Samostojnosta i nezavisnosta na advokaturata kako javna slu`ba se ostvaruva so slobodno i nezavisno vr{ewe na advokatskata dejnost, sloboden izbor na advokatot, organizirawe na advokatite vo Advokatska komora i nejzino finansirawe, avtonomno donesuvawe na akti za rabota na Advokatskata komora na Republika Makedonija i nejzinite organi i zapi{uvawe i bri{ewe od Imenikot na advokatite, Imenikot na advokatskite stru~ni sorabotnici, Imenikot na advokatskite pripravnici i donesuvawe na Kodeks na advokatskata etika.” Isto taka, vo Delot II, ~len 34, stav 2 se utvrduva deka “Advokatskata komora na Republika Makedonija vo svojata rabota e samostojna i nezavisna.” Ovaa op{ta ramka ponatamu e dorazviena vo Statutot na AKRM.

Statutot na AKRM detalno gi objasnuva organizacijata i strukturata na AKRM, vklu~uvaj}i gi: organizacijata spored advokatski zaednici (regionalni advokatski zaednici) (Statut na AKRM, ~len 10); izborot na delegati vo Sobranieto spored advokatski zaednici, pri {to se bira eden pretstavnik na deset ~lenovi (Statut na AKRM, ~len 15); sostanoci na Sobranieto (Statut na AKRM, ~len 15), koi se odr`uваат najmalku edna{ godi{no (voobi~aeno poslednata sabota vo maj); zadol`enija na Sobranieto (Statut na AKRM, ~len 19); izbor na Upraven odbor (Statut na AKRM, ~len 20) (ima 15 ~lenovi izbrani od Sobranieto);

zadol`enija na Upravniot odbor (Statut na AKRM, ~len 23); oficijalni lica i rakovoditeli na glavnite tela: Disciplinski sud (Statut na AKRM, ~lenovi 27-28), Disciplinski obvinitel (Statut na AKRM, ~len 26), Nadzoren odbor (Statut na AKRM, ~lenovo 24-25) (tri ~lena izbrani od Sobranieto), @alben sovet (Statut na AKRM, ~lenovi 29-31), Sovetodavno telo (Statut na AKRM, ~len 32) (sostaven od eksperti I advokati, nazna~eni od Upravniot odbor); i utvrduvawe na tarifnata lista i nadomestocite (Statut na AKRM, ~len 37). AKRM e nezavisna organizacija, koja doa|a vo interakcija so vladata samo preku procesot na sproveduvawe na pravosudniot ispit (vidi Faktor 9).

Strukturata na upravuvawe so AKRM se pot~inuva na pogore spomenatite standardi utvrdeni so Statutot na AKRM. Vo praktikata, advokatite se minimalno vklu~eni vo rabotata na AKRM, so isklu~ok na izborot na pretstavnici spored advokatski zaednici. So ogled na toa {to Sobranieto se odr`uva samo edna{ godi{no, toa edvaj ja sledi rabotata na Nadzorniot odbor i Upravniot odbor. Pretdsedatelot na AKRM, koj ima dve-godi{en mandat, u`iva visok stepen na avtonomija.

Novite ~lenovi se zadol`eni da platat po~eten nadomestok za registracija, koj vo momentov iznesuva 1000 EUR ili 61 000 denari, {to so ogled na tekovnite ekonomski uslovi se smeta za ekstremno visoka cena. Nadomestokot za registracija be{e drasti~no zgolemen od 12 000 na 61 000 denari vo januari 2003 godina, {to normalno predizvika zaprepastenost kaj novite aplikanti za ~lenstvo. So Odlukata na Ustavniot sud od 15 april, 2003 godina, ovoj nadomestok be{e proglaшен за neva`e~ki. Sepak, izgleda deka AKRM i ponatamu prodol`uva da go naplatuva istiot nadomestok za registracija. Godi{nata ~lenarina iznesuva 5 000 denari i voobi~aeno se pla}a kvartalno. AKRM vo minatoto ima{e problemi pri naplatata na ~lenarinata, pa zatoa neodmna zapo~na da primenuva nova procedura za naplata na ve}e dostasanite ~lenarini. AKRM ne se finansira od nadvore{ni izvori.

Kaj intervjuirane postoi podelenost na mislewata vo vrska so ocenkata na rabotata na AKRM. Edni izrazija razo~aruuvawe od neodamne{noto rakovodstvo na AKRM, koe spored niv go karakterizira nedostatok na vklu~enost i konsultirawe na obi~nite ~lenovi vo vrska so pra{awata povrzani so politikata i neodr`uvaweto na generalni sostanoci na ~lenstvoto. Isto taka, so ogled na toa {to nominaciите за va`nite funkcii vo AKRM se baziraat na “vnatre{ni“ vrski, se doveduva vo pra{awe demokrati~nosta pri donesuvaweto na odluki i izbiraweto na rakovodni

lica. Pomladite intervjuirani izrazija mislewe deka AKRM ne im obezbeduva zadovolitelni uslugi koi bi odgovarale na visinata na nadomestocite.

Vo skopskiot dneven vesnik "VREME", na 22 juli 2004 godina, be{e objavena statija so naslov "Izmama od 32 000 evra ja potresuva Advokatskata komora na Republika Makedonija ". Vo statijata se veli deka: "Minatata godina AKRM ima{e vkupen prihod od okolu 200 000 EUR. Pove}e od 90% od toj prihod doa|a od nadomestocite za ~lenarina i registracija. Spored izve{tajot na Nadzorniot odbor primeni se golem broj na pismeni komentari vo vrska so negativnoto saldo na finansiskite tro{oci na Upravniot odbor na AKRM." Sepak, vo septemvri 2004 godina be{e dadena oficijalna izjava od strana na nezavisen revizor vo "VREME", spored koja po izvr{enata revizija utvrdeno e deka ne postoi nikakov problem. Sepak mnogu od intervjuiranite se somnevaat vo verodostojnost na dnevnite patni tro{oci na upravata za smetka na AKRM, so {to se otvoraat i pra{awa za finansiskata odgovornost.

MP ne e vklu~eno vo operaciite na AKRM, so isklu~ok na sproveduvaweto na pravosudniot ispit.

Faktor 22: Uslugi za ~lenovite

Profesionalnite asocijacii na pravnicite aktivno gi promoviraat interesite i nezavisnosta na profesijata, vospostavuваат profesionalni standardi i овозмо`уваат образовни i drugi mo`nosti za svoite ~lenovi.

ZAKLU^OK

KORELACIJA: NEGATIVNA

AKRM aktivno gi promovira interesite i nezavisnosta na advokatite, no ne obezbeduva soodvetna primena na profesionalnite standardi, kontinuirana pravna edukacija i drugi mo`nosti.

Analiza/Osnova:

Do odredena mera, AKRM gi promovira interesite na svoite ~lenovi i toa preku mobilizacija na ~lenovi, neformalni konsultacii so dr`avnite vlasti i organizirani mediumski nastani. Neodamna, AKRM napravi obid za izmena na zakonodavstvoto zaradi zaobikoluvawe na neodamne{nata odluka na Ustavniot sud od 22 januari 2003 godina, so koja im se dozvoluva na pravnicite koi ne se advokati i

na nestru~nite lica da zastapuvaat klienti vo sudskite proceduri. AKRM neodamna objavi platen oglas vo vesnik vo vrska so profesionalnoto zastapuvawe na sudewata. (*Utrinski vesnik*, 19 maj 2004 godina). Postoi i silno protivewe kon toa notarite da vr{at podgotovka na nacrt-pravni dokumenti, kako {to se utvrduva so odlukata na Sudot. Ova se tolkuva kako navleguvawe vo oblasta na pravna pomo{ kade dominira AKRM. Se ~ini deka AKRM ima entuzijasti~ki pristap vo zastapuvaweto na svoite interesi samo vo slu~aj na prepostavenata ekonomska {teta predizvikana od navleguvaweto na pravnice koi ne se advokati vo pravnata profesija.

Iako AKRM formira{e Komisija za KPE i vo minatata godina u~estvuva{e na okolu 18 seminari i trkalezni masi, nejzinata vklu~enost be{e minimalna, so ogled na toa {to organizatori bea me|unarodni institucii. Vo minatata godina be{e obezbedeno mesto za samo okolu 300 ~lenovi, pa samo mal del od ~lenstvoto gi posetuva{e seminarite i trkaleznite masi, a mnozinstvoto ~lenovi na AKRM nemaa KPE. Mese~niot vesnik na AKRM gi informira ~lenovite za narednите KPE nastani, a potoa se ispr{a specijalna pokana do pretsedatelite na sekoja advokatska zaednica. Iako teoretski advokatskata zaednica gi izbira u~esnicite za KPE, ne se vospostaveni izborni kriteriumi za u~estvo, pri {to intervjuiranite se po`alija deka ne bile vklu~eni (vidi Faktor 14).

Ne se pla}a nadomestok za KPE, a nema ni uslov za pribirawe na podatoci za posetenosta, nitu standardi za minimalni nastavni planovi. Se ~ini deka site nastani povrzani so KPE se finansirani od me|unarodni donatori.

AKRM formira{e profesionalni standardi, pri {to, pred dve godini, ABA/CEELI go pomogna projektot za revizija na Eti~kiot kodeks na AKRM. Sepak, vo praktikata, op{to zemeno, nema pridr`uvawe, nitu sledewe i po~ituvawe na standardite. Vo princip, se smeta deka standardite imaat sovetodavna priroda. Od strana na Disciplinarniot sovet se prosleduvaat samo `albite vo vrska so disciplinarnite prekr{oci koi se javno poso~eni od strana na mediumite ili onie koi direktno vlijaat na AKRM (vidi Faktor 17). Kako {to e zabele`ano vo Faktorite 16 i 17, AKRM ima disciplinaren mehanizam koj ima za cel da gi za{titi profesionalnite standardi. Sepak, primenata na ovoj mehanizam e nezadovolitelna. Kako {to e utvrdeno vo Faktorot 16, svesnosta za postoweweto na ovie standardi izgleda deka e na mnogo nisko nivo.

AKRM raspolaga so zna~itelni resursi, vklu~uvaj}i personal od pet lica i potrebni finansiski sredstva za

lobirawe i obuka, no ja ima ograni~eno svojata vklu~enost vo za{titata na pravata na pravnite profesionalci. AKRM izdava mese~en i kvartalen vesnik. Sepak advokatite smetaat deka dobivaat mnogu mala poddr{ka i informacii od AKRM. Op{to zemeno, ~lenovite ja ocenuvaat uspe{nosta na Komorata vo za{titata na pravnata profesija kako zadovolitelna, no se somnevaat vo sodr`inata na uslugite koi gi obezbeduva AKRM za svoite ~lenovi.

Faktor 23: Javen interes i programi za podigawe na svesta

Profesionalnite asocijacii na pravnici gi poddr`uvaat programite za edukacija i informirawe na javnosta za nejzinite zadol`enija i prava spored zakonot, kako i za ulogata na pravnicite vo odbranata na tie prava.

ZAKLU^OK

KORELACIJA: NEGATIVNA

Edinstveno me|unarodnite donatorski organizacii obezbeduvaat programi od javen interes i podigawe na svesta.

Analiza/Osnova:

Nitu Zakonot za advokatura, nitu Statutot na AKRM ne sodr`at odredbi ili izjavi so koi bi se utvrdila ulogata na AKRM vo sproveduvaweto na programi od javen interes i podigawe na svesta.

Me|unarodnata donatorska zaednica vo Makedonija ima napraveno zna~itelni napor na poleto na unapreduvawe na javnata svesnost za zakonskite prava i obvrski. Vo ovaa oblast se sprovedeni golem broj na projekti, kako onie na Helsin{kiot komitet, Sovetot na Evropa i OBSE. Isto taka, Narodniot pravobranitel na Republika Makedonija sproveduva kampawa za informirawe na gra|anite za nivnite prava. Ovie programi vklu~uваат informacii za pravni prava, kako {to se ~ovekovite prava, krivi~noto pravo i semejnoto pravo. Sepak, AKRM nema zemeno u~estvo vo ovie aktivnosti, duri nitu pri distribucijata na bro{urite i snabduvaweto so informacii. Nekoi od intervjuiranite dadao do znaewe deka nedostatokot na poddr{ka od strana na AKRM mo`e da e predizvikan od nedostatokot na resursi za prevzemawe na vakvi projekti ili ednostavno od postoeweto na apatija kaj AKRM.

Vo 2003 godina, AKRM objavi Registar na site advokati, zaедно со nivnite adresi i telefonski broevi, koi se distribuirani vo zatvorite, so cel zatvorenicite da mo`at da go najdat konkretniot advokat. Ovoj registar vklju~uva i kopija od Eti~kiot kodeks na AKRM. Del od intervjuiranite smetaat deka registarot ~esto se koristi od pritvorenite za locirawe na advokat, pri {to se ~ini deka toj obezbeduva odredeni koristi i za dr`avnite vlasti i za pritvorenite. AKRM obezbeduva sli~ni informacii i na svojata internet stranica koja e dostapna do javnosta. Ovie informacii gi vklju~uваат imiwata na advokatite i nivnite adresi i telefonski broevi.

So nekolku isklu~oci, advokatite koi bea intervjuirani, vo princip, ne bea zagri~eni za nedostatokot na programi za javen interes i podigawe na svesta obezbedeni od strana na AKRM. Advokatite izrazija o~ekuvawe deka toa }e go obezbedi me|unarodnata zednica. Tie smetaat deka AKRM postoi samo za da go podobroi nivniot status kako advokati, nivnite koristi i reputacijata. Nitu ZPSM, nitu MZMP vo momentov nemaat uloga vo programite za podigawe na svesta na javnosta. Vo osnova ovie organizacii se premnogu labavo organizirani ili, kako vo slu~ajot na MZMP, premnogu novi za da obezbedat pomo{.

Faktor 24: Uloga vo pravnata reforma

Profesionalnite asocijacii na pravnici aktivno se vklju~eni vo procesot na pravni reformi vo zemjata.

ZAKLU^OK

KORELACIJA: NEUTRALNA

AKRM sega zapo~nuva da se vklju~uva vo procesot na pravni reformi, no vo momentot n~ nedostasuva dovolno vlijanie vrz toj proces.

Analiza/Osnova:

So ~lenot 23 od Statutot na AKRM se utvrduva deka Upravniot odbor "... }e ostvaruva sorabotka so instituciite na dr`avata, kako i sorabotka so zdru`enija i organizacii; razgleduva predlozi, gi prou~uva i po niv zazema stav ili doneсува odluki {to se od interes za advokaturata; sorabotuва vo podgotovkite na propisite {to se odnesуваат

na rabotata na advokaturata; i ja sledi sostojbata vo advokaturata i dava preporaki i mislewe za pouzpe{no izvr{uvawe na istata. . .”

Neodamna, pridonesot za zakonodavniot proces stana prioritet za AKRM. AKRM ima posebna komisija za “Normativna dejnost”, koja podgotvuva komentari i organizira trkalezni masi za diskusii me|u ~lenovite. Vakvi nastani bea organizirani vo vrska so trgovijsata so lu|e, gra|anskite postapki, krivi~nata postapka i zakonite za prislu{kuvawe. AKRM gi ispr{a ovie komentari do soodvetnите ministerstva i do pratenicite. AKRM uspe{no gi komentira{e neodamne{nite odredbi za prislu{kuvaweto i za doverlivosta pome|u advokatot i klientot.

Isto taka, AKRM izvestuva za svojata sorabotka so Ministerstvoto za pravda i so drugite ministerstva vo obezbeduvaweto na pridones vo donesuvaweto na novi zakoni i izmeni vo zakonodavstvoto. AKRM ima svoi ~lenovi vo site komisii. Ministerstvoto za pravda rutinski gi ispr{a predlo`enite zakoni do AKRM zaradi komentari.

Intervjuiranite izrazija odredena doza na nezadovolstvo vo vrska so toa {to AKRM ne e vo pogolema mera vklu~ena vo procesot na pravni reformi, kako i poradi faktot {to ne bile povikani da u~estvuvaat vo zakonodavnite rabotni grupi vo Ministerstvoto za pravda. Edinstveniot zakonski akt vrz koj advokatite kako grupa imale zna~ajno vlijanie e Zakonot za advokatura. Sepak, AKRM se obide da izvr{i odredeno vlijanie na parlamentarno nivo, prilo`uvaj}i komentari do Sobranieto za novoto zakonodavstvo. Problemot e vo toa {to glavniot del od podgotovkata na nacrt-zakonite i politi~kite odluki se pravat vo vladata, na koe nivo AKRM ne e vklu~ena. Vklu~enosta vo izrabitkata na nacrt-zakonite se ostvaruva na edno povr{no nivo i do ovoj moment ne se napraveni seriozni ~ekori za zgolemuvawe na nivoto na vklu~enost.

Zdru`enieto na pravnicite vo stopanstvoto na Republika Makedonija ima zemeno aktivno u~estvo vo pravnata reforma. Zdru`enieto u~estvuva{e vo podgotovkata na neodamna usvoenite izmeni na Zakonot za pretprijatija, koj stapi vo sila na 30 april 2004 godina. Tie davaat pridones i kaj Zakonot za ste~aj, Zakonot za javni nabavki i kaj amandmanite na Zakonot za rabotni odnosi. Zdru`enieto na pravnicite vo stopanstvoto na Republika Makedonija izjavi deka rabotnite grupi vo Sobranieto i Vladata se potpiraat s{e po~esto na negovite ~lenovi zaradi obezbeduvawe na komentari pri izrabitkata na nacrt-zakonite, posebno za novoto zakonodavstvo povrzano

so pretprijatieto ili stopansko pravo. Zdru`enieto e vklu~eno vo polugodi{ni seminari, a negovite ~lenovi ~esto slu`at kako ekserti za ova zakonodavstvo.

Lista na kratenki

AKRM	Advokatska komora na Republika
Makedonija	
S.V.R.M.	Slu`ben vesnik na Republika
Makedonija	
MP	Ministerstvo za pravda
UJIE	Univerzitet na Jugoisto~na
Evropa	
SE	Sovet na Evropa

ABA/CEELI	Pravna inicijativa za Centralna Evropa i Evroazija na Amerikanskata advokatska asocijacija
OBSE	Organizacija za bezbednost i sorabotka vo Evropa
OPDAT	Kancelarija za prekumorski razvoj na obvinitelstvata, obuka pomo{, Oddel za kriminal, Ministerstvo za Pravda na SAD
EAR	Evropska agencija za rekonstrukcija
MOM	Meunarodna organizacija za migracija
KPE	Kontinuirana pravna edukacija
VKBON	Visok komesar за begalci na Obedinetite nacii
ARS	Alternativno re{avawe na sporovi
SEED	Ju`na Evropa Razvoj na Kompanii
MFK	Meunarodna finansiska korporacija
ZPSM	Zdru`enie na pravnici vo stopanstvoto vo Makedonija
MZMP	Makedonsko zdru`enie na mladi pravnici
IRPP	Indeks za reforma na pravnata profesija
MKD	Makedonski denar (kurs vo Avgust 2004 50 MKD=\$1 USD)